

**de grote
lerarenbevraging**
Sensoa

**De grote
lerarenbevraging 2023**
Rapport en toelichting

Inhoudstafel

Voorwoord	4		
Samenvatting	5		
1. Methode	9		
1.1 Opstellen van de vragenlijst	9		
1.2 Verspreiding	9		
1.3 Analyse	11		
2. Resultaten	13		
2.1 Vergelijking tussen de vier onderwijsniveaus	13		
2.1.1 Onderwijsniveau	13		
2.1.2 De populairste lesonderwerpen per onderwijsniveau	14		
2.1.3 Zicht op de relationele en seksuele vorming op school	17		
2.1.4 Zicht op de vragen van leerlingen	17		
2.1.5 Didactische methodes of technieken kennen	18		
2.1.6 Zich in staat voelen om relaties en seksualiteit te bespreken	19		
2.1.7 Leerdoelen neerschrijven voor elke les	20		
2.1.8 Kennis evalueren tijdens of na de les/vorming	21		
2.1.9 Komen risico's en fijne aspecten aan bod?	22		
2.1.10 Redenen om relationele en seksuele vorming te geven	23		
2.1.11 Drempels om relationele en seksuele vorming te geven	25		
2.1.12 Lesgeven over een nieuw thema	28		
2.1.13 Voorbereid door de lerarenopleiding	29		
2.1.14 Communicatie over relationele en seksuele vorming op school	30		
2.1.15 Wie is er betrokken?	34		
2.1.16 Kwaliteit van de relationele en seksuele vorming	34		
2.1.17 Beleidsinterventies op school	35		
2.1.18 Wat zou je helpen?	42		
2.1.19 Via welke kanalen ontvangen ze informatie?	46		
2.1.20 Bekendheid Week van de Lentekriebels	48		
2.1.21 Welke info willen ze ontvangen?	49		
2.2 Analyse over de voorbereiding vanuit de lerarenopleiding	50		
2.2.1 Vergelijking van enkele competenties	51		
2.2.2 Aandacht voor risico's en fijne aspecten	52		
2.2.3 Redenen om relationele en seksuele vorming te geven	52		
2.2.4 Drempels om relationele en seksuele vorming te geven	52		
2.2.5 Lesgeven over een nieuw thema	53		
2.2.6 Vergelijking communicatie over relationele en seksuele vorming op school	54		
2.2.7 Beleidsinterventies op school	55		
2.3 'Er staat dit schooljaar (nog) geen les over relaties of seksualiteit op mijn planning'	56		
2.3.1 Redenen om relationele en seksuele vorming te geven	57		
2.3.2 Drempels om relationele en seksuele vorming te geven	58		
2.3.3 Lesgeven over een nieuw thema	59		

3. Conclusie **60**

3.1	Wat gebeurt er nu al in de klas?	62
3.2	Competenties van leraren	64
3.3	Leerdoelen formuleren en evalueren	65
3.4	Leerdoelen formuleren en evalueren	66
3.5	Communicatie over relationele en seksuele vorming op school	67
3.6	Beleidsinterventies op school	68
3.7	Leraren die goed voorbereid zijn vanuit de lerarenopleiding	69
3.8	Leraren die dit schooljaar (nog) geen les hebben gegeven of gepland	70

4. Aanbevelingen **72**

4.1	Mogelijkheden voor verder onderzoek	72
4.2	Zaken waar Sensoa nog sterker op kan inzetten	73
4.3	Waar kunnen anderen nog sterker op inzetten?	75

Redactie Wannes Magits

Eindredactie Eveline De Bie, Chloé Spruyt

Inhoudelijk advies Eva Koppen, Eline Lodewyckx, Katelijn Gijsel, Marlies Casier, Sofie Vanassche
Met dank aan het Agentschap Zorg en Gezondheid, Klasse, Katholiek Onderwijs Vlaanderen, GO!, de Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten (OVSG), de Arteveldehogeschool (in het bijzonder Sofie Vanassche en Luca De Coninck), en alle leraren die de enquête hebben getest en ingevuld.

Opmaak volta

V.U. Chris Lambrechts, President Building, F. Rooseveltplaats 12 bus 7, 2060 Antwerpen

Versie 2023

Een uitgave van Sensoa vzw
© 2023 Sensoa

Toestemming is vereist voor overname van de teksten, op welke wijze ook.
Met steun van de Vlaamse Minister bevoegd voor het Gezondheidsbeleid

SENSOA
PRAAT OVER SEKS

 Vlaanderen
is zorg

Hoe kan Sensoa leraren nog beter ondersteunen om relationele en seksuele vorming te geven?

Zijn ze het meest geholpen met lesmateriaal, een (online) vorming, achtergrondinfo over seksuele gezondheid, steun van hun directie of collega's? Of nog iets helemaal anders?

Om op die vragen te kunnen antwoorden wilden we weten wat leraren motiveert om relationele en seksuele vorming te geven. Op welke drempels botsen ze? Praten ze erover met hun collega's? Is er op hun school een visie op seksuele gezondheid?

Sensoa ondersteunt leraren om relationele en seksuele vorming te geven. We geven didactische tips, bieden lesmateriaal aan, organiseren opleidingen en voeren jaarlijks campagne om nog meer leraren te bereiken, tijdens de Week van de Lentekriebels. Maar welke interventies helpen leraren nu het best vooruit? Tijd voor onderzoek! Ons onderzoek loopt in 3 fases:

1. Een online enquête om een beeld te vormen van wat er bij een grote groep leraren leeft. (gestart in oktober '22);
2. Focusgroepen om de resultaten uit de enquête in de diepte te verkennen. (januari '23);
3. Workshops met leraren om met de resultaten tot goede interventies te komen. (april '23).

In dit rapport vind je de resultaten van fase 1: de online enquête. Die resultaten bieden ons een eerste blik op het perspectief van de leerkrachten op relationele en seksuele vorming. Om verschillende redenen is de bevroegde doelgroep niet helemaal representatief. Meer over de beperkingen van het onderzoek lees je verder in dit rapport.

Ik bedank graag alle leerkrachten die de enquête hebben getest en/of ingevuld, de collega's die me hebben geholpen bij het opstellen, verspreiden en verwerken van de enquête, het Agentschap Zorg en Gezondheid, Klasse, Katholiek Onderwijs Vlaanderen, GO!, de Onderwijsvereniging van Steden en Gemeenten (OVSG), de Arteveldehogeschool, en alle anderen die een bijdrage leverden.

Veel leesplezier,

Wannes Magits
Beleidsmedewerker Seksuele Ontwikkeling

In oktober 2022 organiseerde Sensoa samen met enkele partners¹ de Grote Lerarenbevraging, een kwantitatieve bevraging naar de relationele en seksuele vorming in Vlaanderen. In deze studie lag de focus op vier onderwijsniveaus: buitengewoon basisonderwijs (BuBaO), buitengewoon secundair onderwijs (BuSO), gewoon basisonderwijs (BaO) en gewoon secundair onderwijs (SO), inclusief deeltijds beroepssecundair onderwijs.

Er startten 767 leraren aan de bevraging, 583 vulden de eerste vraag in, 432 vulden de bevraging volledig in. Dat is een mooi aantal, maar het is niet representatief voor de Vlaamse lerarenpopulatie. Bovendien zijn de leraren die deelnamen aan het onderzoek waarschijnlijk meer betrokken rond het thema dan de bredere lerarenpopulatie. Daar houden we rekening mee in onze interpretatie. Toch zien we een aantal duidelijke trends, waar we interessante conclusies uit kunnen trekken die ons helpen om leraren nog beter te ondersteunen.

Meerderheid leraren voelt zich bekwaam en gemotiveerd

De bevraging toont dat een grote meerderheid (81 %) van de bevroegde leraren zich in staat voelt om relaties en seksualiteit te bespreken met hun leerlingen. Respondenten vinden het belangrijk om het thema te bespreken: ze vinden dat jongeren recht hebben op goede informatie. Ze willen leerlingen beschermen tegen risico's en ervoor zorgen dat ze op een fijne manier van relaties en seksualiteit kunnen genieten. Leraren die eerder al relationele en seksuele vorming gaven, vinden het vaak ook leuke lessen om te geven.

Thema's zoals 'gevoelens' en 'grenzen en weerbaarheid' worden relatief vaak in de les behandeld, over de vier onderwijsniveaus heen. Ongeveer een derde van de bevroegde leraren geeft aan geen enkele drempel te ervaren om relationele en seksuele vorming te geven, hoewel deze groep in het BuBaO wel iets kleiner is.

Gepast lesmateriaal vinden is belangrijkste drempel

Toch blijven er enkele drempels in de weg staan om relationele en seksuele vorming te geven. De belangrijkste is de nood aan gepast lesmateriaal.

Bij respondenten uit het BuBaO en BaO zijn de angst voor negatieve reacties van ouders en het idee dat leerlingen er (nog) geen nood aan hebben prominente drempels.

In het SO wordt tijdsgebrek het vaakst aangeduid als drempel (22 %), maar ook in het BuBaO, BuSO en BaO zet ongeveer 1 op 10 van de bevroegde leraren het in hun top drie van belangrijkste drempels.

Een gebrek aan steun van collega's of de directie, of angst voor hun reacties lijken minder belangrijke drempels te zijn voor de respondenten.

In het SO (55 %) en BaO (42 %) zouden leraren het gemakkelijker vinden om over een nieuw thema les te geven dan in het BuBaO (26 %) of BuSO (31 %).

¹ Klasse, Katholiek Onderwijs Vlaanderen, GO! en OVSG verspreidden de bevraging mee. De lerarenopleiding van de Arteveldehogeschool hielp bij de interpretatie van de resultaten en een check van enkele vragen via Teacher Tapp.

Wat helpt? Overzicht van materiaal en lesinhouden

Er is tamelijk veel eensgezindheid over wat zou kunnen helpen om (meer) relationele en seksuele vorming te geven. Lesmateriaal op maat van de leerlingen zou bij alle onderwijsniveaus het meest helpen, net als een overzicht van gepaste lesinhouden per leeftijd/ontwikkelingsfase. Ook didactische tips over relationele en seksuele vorming geven aan hun doelgroep, aan leerlingen met een diverse achtergrond, of over een specifiek thema (bijv. gender en seksuele diversiteit), en een (online) vorming hierover zouden kunnen helpen.

Nood aan betere organisatie en schoolbeleid

De helft van de bevroegde leraren (50 %) heeft volgens de resultaten een goed zicht op hoe de relationele en seksuele vorming op hun school georganiseerd wordt. Leraren uit het BuSO (66 %) en BaO (62 %) hebben een beter zicht dan de leraren uit het BuBaO (43 %) en SO (44 %). Het schoolbeleid rond seksuele gezondheid is niet altijd duidelijk voor leraren: 28 tot 31 % heeft geen goed zicht op de beleidsinterventies in hun school. De bevroegde leraren geven de kwaliteit van de relationele en seksuele vorming op hun school gemiddeld een 6,4 op 10.

Iets meer dan de helft (55 %) van de respondenten bespreekt de relationele en seksuele vorming op school met collega's. Bij het BuBaO (77 %) en BuSO (70 %) lijkt dit vaker te gebeuren dan in het BaO en SO (telkens 50 %). Afspreken over de verdeling van lesinhouden is zeker niet in alle scholen gebruikelijk. Slechts 36 % geeft aan dat er zo'n afspraken zijn op hun school, tegenover 40 % die aangeeft dat er geen afspraken over zijn. Leraren in het buitengewoon onderwijs werken iets vaker in scholen waar er wel zo'n afspraken zijn.

Leerdoelen en evaluatie

Ongeveer de helft van de bevroegde leraren (55 %) zegt voor elke les relationele en seksuele vorming de leerdoelen neer te schrijven. Het formuleren van leerdoelen is duidelijk meer een gewoonte in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs. 31 % van alle respondenten geeft aan dat er op hun school ook een plan is om de onderwijsdoelen te bereiken.

Het merendeel (72 %) van de leerkrachten evalueert de opgedane kennis van de leerlingen tijdens of na afloop van een les/vorming over relaties en seksualiteit, met weinig verschil tussen de onderwijsniveaus. Slechts 24 % geeft aan dat er afspraken zijn op hun school om de leerdoelen te evalueren.

Beleid en visie rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag ontbreekt nog vaak

Beleidsmatig valt er nog winst te behalen rond seksuele gezondheid. Er is in de minderheid van de scholen (varieert van 23 tot 34 %) een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag, een visie rond seksuele gezondheid, een plan om seksuele gezondheid te bevorderen of richtlijnen om te reageren na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Slechts een deel van de bevroegde leraren die op school wel zo'n beleid hebben, zegt ook regelmatig gebruik te maken van deze interventies (varieert van 14 tot 20 %).

Een groot deel van de respondenten geeft aan geen beleidsinterventies te hebben (varieert van 35 tot 49 %), waarvan een deel zegt er wel werk van te willen maken (varieert van 11 tot 15 %). Doorgaans lijken scholen in het buitengewoon onderwijs vaker beleidsinterventies te hebben dan scholen in het gewoon onderwijs. Vooral in het basisonderwijs zijn er weinig beleidsinterventies aanwezig.

Weinig leraren voorbereid vanuit de lerarenopleiding

Slechts 7 % van de bevroegde leraren geeft aan dat ze in hun lerarenopleiding behoorlijk of uitstekend voorbereid werden om relationele en seksuele vorming te geven. Deze leraren vinden het gemakkelijker om relationele en seksuele vorming te geven en ze werken vaker op scholen waar een sterker beleid is rond seksuele gezondheid. Het is onduidelijk of dit aan de huidige opleiding te wijten is of aan andere persoons- of contextkenmerken, zoals hoe recent ze zijn afgestudeerd of een vrijwillige keuze voor het thema in bepaalde schoolprojecten.

Motivatie: belang van leerlingen staat voorop

De voornaamste redenen om relationele en seksuele vorming te geven zijn gelijkaardig bij zowel de leraren die dit schooljaar al een les hebben gegeven of ingepland, als bij de leraren die (nog) geen les hebben ingepland. Hun motivatie is telkens principieel van aard: de rechten van en de voordelen voor de leerlingen.

Respondenten die (nog) geen les hadden gepland zeggen iets vaker dat ze vroeger zelf heel wat info hebben gemist en dat willen vermijden bij hun leerlingen. Ze schatten de reacties van '(enkele) ouders' of '(enkele) leerlingen' negatiever in, en voelen zich minder comfortabel om over seksuele gezondheid te praten met hun leerlingen. Ze geven ongeveer even vaak aan onvoldoende tijd te hebben om deze taak op te nemen. Van de bevroegde leraren die (nog) geen les hebben gepland of gegeven geeft een groter deel aan dat ze het eerder of heel moeilijk zouden vinden om een les over een nieuw relationeel of seksueel thema te geven, dan bij de groep die al wel een les gaf of inplande (38 % vs. 20 %). Toch geeft 40 % van hen net aan dat ze het heel of eerder makkelijk zou vinden, bij de respondenten die wel al een les hebben gepland of gegeven is dit 46 %.

1. Methode

1.1 Opstellen van de vragenlijst

We stelden de vragenlijst op op basis van de belangrijkste noden die Sensoa ervaarde. De volledige vragenlijst is terug te vinden op www.sensoa.be of via wannes.magits@sensoa.be. We kozen voor SurveyMonkey als enquêteprogramma. We testten de enquête vooraf bij 31 leraren uit verschillende onderwijsniveaus: buitengewoon basisonderwijs, buitengewoon secundair onderwijs, gewoon basisonderwijs en gewoon secundair onderwijs. We kozen ervoor om de vraagstelling volledig gelijk te houden voor de verschillende onderwijsniveaus. De pretest moest vooral nagaan of de enquête voldoende leraren uit de verschillende onderwijsniveaus aansprak, en of er voldoende relevante antwoordmogelijkheden waren. We wilden ook leraren die geen of weinig ervaring hebben met relationele en seksuele vorming niet te snel afschrikken.

1.2 Verspreiding

De verspreiding van de enquête gebeurde via de digitale nieuwsbrief van Klasse 'Klasse op donderdag', de nieuwsbrieven van Katholiek Onderwijs Vlaanderen, GO! en OVSG, de nieuwsbrief van Sensoa, Facebookgroepen gericht op leraren, en advertenties op Facebook. De keuze voor deze kanalen kan de resultaten in een bepaalde richting sturen, doordat het mee bepaalt welk publiek de vragenlijst ontvangt.

Voor de advertenties maakten we gebruik van de resultaten uit de pretest. Daarin zagen we dat de thema's die in het basisonderwijs het meest aan bod kwamen 'gevoelens' en 'grenzen en weerbaarheid' waren. Dus werden er twee advertenties gemaakt die daarop inspeelden. Dit kan de zelfselectie van respondenten in een bepaalde richting gestuurd hebben, bijvoorbeeld: leraren die al lesgeven over deze thema's zullen misschien vaker de enquête invullen dan leraren die er geen les over geven. Ook kan er een priming effect zijn, waarbij de leraren sneller deze antwoorden aanduiden omdat ze het nog maar recent hebben gezien. De twee advertenties werden met een verschillende frequentie aangeklikt.

Voor het secundair onderwijs wilden we in de advertenties enkele drempels gebruiken die in de pretest naar boven kwamen. We gebruikten drempels in plaats van thema's zodat we zeker niet enkel de leraren te pakken kregen die al relationele en seksuele vorming geven. Het is onzeker of we in dit opzet geslaagd zijn en hoe dit de resultaten heeft beïnvloed. De advertenties werden met een verschillende frequentie aangeklikt.

Bij de eigenlijke enquête is er waarschijnlijk nog een zelfselectie gebeurd door respondenten. Leraren die meer ervaring of voeling hebben met relationele en seksuele vorming, maken waarschijnlijk een groter deel uit van de respondenten, en haakten ook minder af tijdens het invullen.

de grote
lerarenbevraging
Sensoa

Geen tijd om relationele en
seksuele vorming te geven?

Vertel ons hoe we
kunnen helpen!

29 kliks

de grote
lerarenbevraging
Sensoa

Zijn jouw leerlingen
(nog) niet toe aan
seksuele vorming?

Vertel ons meer!

338 kliks

de grote
lerarenbevraging
Sensoa

Vind je geen bruikbaar
lesmateriaal over
seksuele vorming?

Vertel ons meer!

133 kliks

1.3 Analyse

We filterden de data op vier onderwijsniveaus: buitengewoon basisonderwijs, buitengewoon secundair onderwijs, gewoon basisonderwijs en gewoon secundair onderwijs. Uit de restcategorie 'Andere' voegden we nog 3 respondenten uit het deeltijds beroepssecundair onderwijs toe aan het gewoon secundair onderwijs.

We exporteerden de data vanuit SurveyMonkey naar MS Excel. Respondenten die de enquête niet volledig invulden, namen we toch mee op in de analyse. Omdat we ook benieuwd zijn naar de mening van leraren die nog weinig ervaring hebben met relationele en seksuele vorming of geen tijd hadden om alles in te vullen.

Voor analyse werden de persoonsgegevens van de respondenten gescheiden van hun antwoorden om hun anonimiteit te waarborgen. We vroegen weinig demografische gegevens om de invultijd van de enquête te beperken. Daarbij willen we vooral naar de respondenten kijken als leraren, los van andere kenmerken.

Niet elke leerkracht had evenveel kans om de wervingsboodschap te zien (selecte steekproef). **We kunnen geen uitspraak doen over de gehele populatie van leerkrachten.**

De meeste vragen betreffen variabelen op ordinaal of nominaal niveau. Een Chi²-toets om groepen met elkaar te vergelijken was vaak niet mogelijk omdat de frequenties van sommige antwoordcategorieën te laag waren.

Er was geen tijd om nog een ophoging van het aantal respondenten (voor bepaalde deelgroepen) uit te voeren. **Je zal nergens lezen dat de waargenomen verschillen statistisch significant zijn. De percentages zijn te begrijpen als een aanduiding van de grootteorde van de resultaten dan als exacte percentages.** De foutenmarges met een betrouwbaarheidsniveau van 95% aan het begin van de bevraging (n=583; BuBaO 14,7%, BuSO 10,9%, BaO 7,4%, SO 5,8%) lopen verder op naar het einde toe (n=432; BuBaO 17,6%, BuSO 11,9%, BaO 8,8%, SO 6,7%). Vooral bij het buitengewoon onderwijs wordt representativiteit extra moeilijk.

Toch geven de resultaten wel een eerste idee van mogelijke verschillen tussen bijvoorbeeld onderwijsniveaus. Deze verschillen zullen we verder uitdiepen tijdens de focusgroepen in de latere fasen van het onderzoek.

Enkele vragen uit onze bevraging stelden we ook via Teacher Tapp2, een app die dagelijks de mening van onderwijsprofessionals bevroegt over diverse onderwerpen. Met dank aan de Arteveldehogeschool. Daarmee stellen we vast dat **onze steekproef vooral leraren bevat die al wat ervaring hebben met relationele en seksuele vorming.**

2. Resultaten

2.1 Vergelijking tussen de vier onderwijsniveaus

2.1.1 Onderwijsniveau

In totaal begonnen 767 respondenten uit de relevante onderwijsniveaus aan de bevraging: buitengewoon basisonderwijs (BuBaO), buitengewoon secundair onderwijs (BuSO), gewoon basisonderwijs (BaO) en gewoon secundair onderwijs (SO).

Respondenten die aangaven les te geven in OKAN, hoger onderwijs, HBO5, volwassenonderwijs of basiseducatie, alsook leraren die lesgeven in Nederland, en mensen die niet lesgeven werden voor de analyse geschrapt en zitten dus niet mee in de 767 respondenten die we hieronder verder zullen bespreken.

De verdeling van de bevroegde leraren komt niet volledig overeen met de verdeling in de lerarenpopulatie zoals we die kunnen terugvinden in het rapport van het Departement Onderwijs en Vorming 'Vlaams onderwijs in cijfers 2020-2021'³ (zie tabel 1). Deze verdeling, en het grote aantal respondenten uit het gewoon secundair onderwijs zorgt ervoor dat de totalen een oververtegenwoordiging van deze groep bevatten.

	Deelnemers Grote Lerarenbevraging		Leerkrachten actief in het Vlaamse onderwijs (2020-2021)	
	%	N	%	N
Gewoon basisonderwijs	35 %	267	43 %	69.131
Gewoon secundair onderwijs	46 %	354	43 %	68.443
Buitengewoon basisonderwijs	7 %	57	7 %	11.117
Buitengewoon secundair onderwijs	12 %	89	7 %	10.364
Totaal	100 %	767	100 %	159.055

Tabel 1: verdeling in onderwijsniveaus van de deelnemers aan de Grote Lerarenbevraging, vergeleken met de Vlaamse populatie.

³ Departement Onderwijs en Vorming (2021). Vlaams onderwijs in cijfers 2020-2021. Brussel: Departement Onderwijs en Vorming. Geraadpleegd op 19 december 2022 via <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/48367>

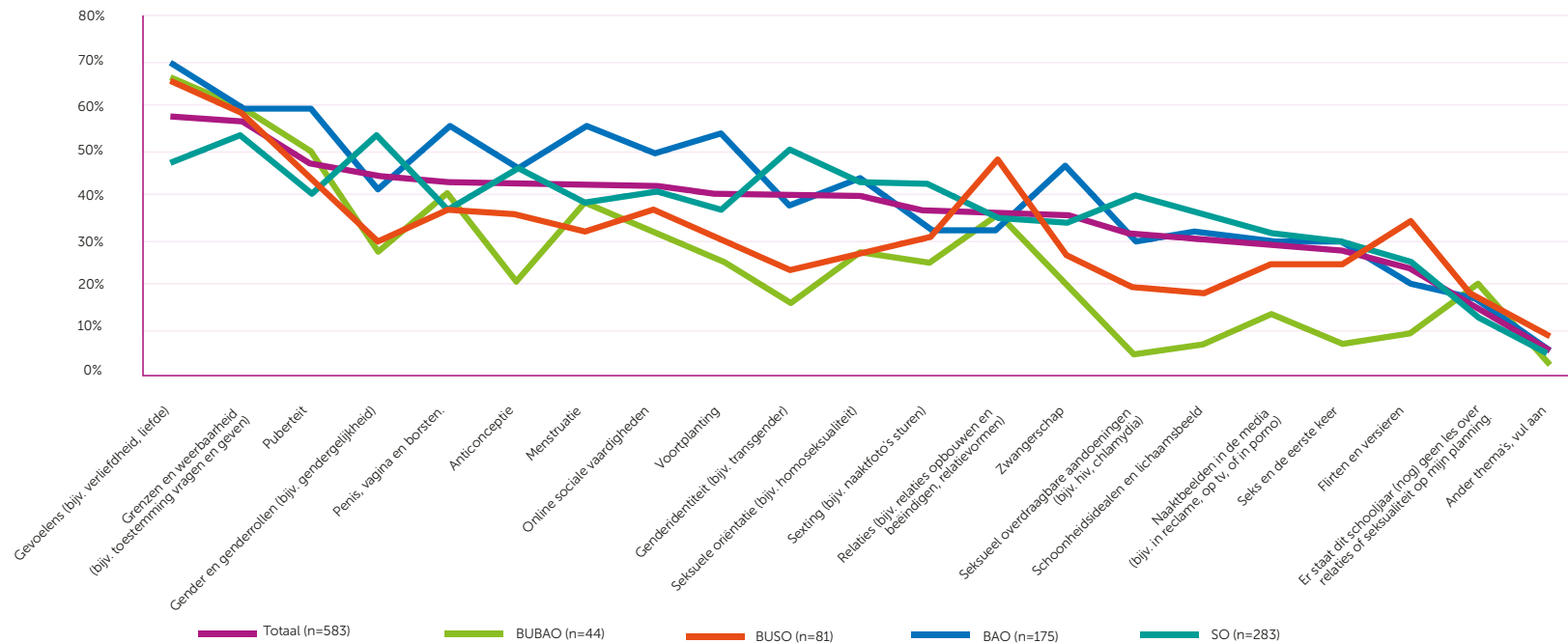
2.1.2 De populairste lesonderwerpen per onderwijsniveau

Vraagstelling: "Duid aan over welke onderwerpen je dit schooljaar les hebt gegeven of nog gaat geven. Je kan ook aanduiden dat er (nog) geen lessen over relaties of seksualiteit op je planning staan."

Dit was een meerkeuzevraag waarbij de bevroegde leraren zoveel lesonderwerpen mochten aanduiden als ze wilden.

In grafiek 1 zie je dat er in de verschillende onderwijsniveaus sommige lesonderwerpen vaker of minder vaak behandeld worden.

Duid aan over welke onderwerpen je dit schooljaar les hebt gegeven of nog gaat geven

Grafiek 1: de behandelde/geplande lesonderwerpen (% respondenten dat het onderwerp aanduidde) per onderwijsniveau, met de antwoordmogelijkheden aflopend geordend volgens de totaalscores (paarse lijn).

Wanneer we de aangeduide lesonderwerpen in een top 10 per onderwijsniveau zetten, komen we op de volgende lijst uit (tabel 2). Twee thema's staan bij alle vier onderwijsniveaus prominent in de kijker: 'gevoelens' en 'grenzen en weerbaarheid'.

In het BuBaO, BuSO en BaO staan lichamelijke onderwerpen zoals 'puberteit', 'penis, vagina en borsten' en menstruatie vaak in de top 5. In het SO staan 'gender en genderrollen' en 'genderidentiteit' iets hoger in de top 10. 'Anti-conceptie' en 'seksueel overdraagbare aandoeningen' (soa's) staan daar ook

hoger in de ranking, wat logisch is aangezien ongeveer de helft van de jongeren in het secundair onderwijs start met geslachtsgemeenschap. In de Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)⁴ studie uit 2019 zien we dat op hun 17-18 jaar 46,5 % van de jongens en 42,3 % van de meisjes geslachtsgemeenschap heeft gehad.

In elke top 10 staat telkens minstens één thema dat meer gericht is op de online leefwereld van kinderen en jongeren zoals 'online sociale vaardigheden' en in het BuSO en SO ook 'sexting'.

	Totaal	BuBaO	BuSO	BaO	SO
1	Gevoelens (58 %)	Gevoelens (66 %)	Gevoelens (65 %)	Gevoelens (69 %)	Grenzen en weerbaarheid (54 %)
2	Grenzen en weerbaarheid (57 %)	Grenzen en weerbaarheid (60 %)	Grenzen en weerbaarheid (59 %)	Puberteit (59 %)	Gender en genderrollen (54 %)
3	Puberteit (47 %)	Puberteit (50 %)	Relaties (48 %)	Grenzen en weerbaarheid (59 %)	Genderidentiteit (50 %)
4	Gender en genderrollen (45 %)	Penis, vagina en borsten (41 %)	Puberteit (43 %)	Penis, vagina en borsten (56 %)	Gevoelens (48 %)
5	Penis, vagina en borsten (43 %)	Menstruatie (39 %)	Penis, vagina en borsten (37 %)	Menstruatie (55 %)	Anticonceptie (46 %)
6	Anticonceptie (43 %)	Relaties (36 %)	Online sociale vaardigheden (37 %)	Voortplanting (54 %)	Seksuele oriëntatie (43 %)
7	Menstruatie (42 %)	Online sociale vaardigheden (32 %)	Anticonceptie (36 %)	Online sociale vaardigheden (50 %)	Sexting (42 %)
8	Online sociale vaardigheden (42 %)	Seksuele oriëntatie (27 %)	Flirten en versieren (35 %)	Zwangerschap (47 %)	Puberteit (41 %)
9	Voortplanting (40 %)	Gender en genderrollen (27 %)	Menstruatie (32 %)	Anticonceptie (46 %)	Online sociale vaardigheden (41 %)
10	Genderidentiteit (40 %)	Voortplanting (25 %)/ Sexting (25 %)	Sexting (31 %)	Seksuele oriëntatie (43 %)	Seksueel overdraagbare aandoeningen (40 %)

Tabel 2: De top 10 onderwerpen waarover het vaakst les wordt gegeven, per onderwijsniveau.

⁴ Dierckens, M., De Clercq, B. & Deforche B. (2019). Studie Jongeren en Gezondheid, Deel 4: gezondheidsgedrag – Seksuele gezondheid en relaties [Factsheet]. Opgehaald van https://www.jongeren-en-gezondheid.ugent.be/wordpress/wp-content/uploads/2019/09/HBSC201718_Factsheet_seksualiteit.pdf

Enkele onderwerpen die niet in een top 10 zijn beland zijn 'schoonheidsidealen', 'flirten en versieren', 'naaktbeelden in de media', 'seks en de eerste keer'. Dit wil niet zeggen dat er geen les over wordt gegeven. In grafiek 1 kan je zien dat in de totale groep nog steeds 20 à 30 % van de leraren lesgeeft over deze thema's. We kunnen uit deze bevraging niet afleiden waarom hier minder les over wordt gegeven.

Cijfers in context: leerlingen uit het SO vertellen ons vaak dat ze vinden dat er op school veel aandacht is voor de biologische aspecten en risico's van seks. Het gaat dan om onderwerpen als ongeplande zwangerschap, soa's, seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dat zien we niet zo duidelijk terugkomen in de cijfers van deze bevraging. De thema's staan wel in de top 10, maar er staan ook andere thema's in zoals gender- en seksuele diversiteit en online seksualiteit.

15 % van de 583 leraren die deze vraag beantwoordden, duidde aan: 'Er staat dit schooljaar (nog) geen les over relaties of seksualiteit op mijn planning.' Deze groep wordt vergeleken met de rest van de leraren in hoofdstuk 2.2.

Cijfers in context: Via Teacher Tapp (n=1182) vroegen we aan leraren of ze dit schooljaar al een les over relaties of seksualiteit hadden gegeven of ingepland. 10 % van hen had al een les gegeven. 18 % had al een les ingepland. 48 % van de bevroegde leraren had (nog) geen les ingepland of gegeven. 24 % antwoordde 'niet van toepassing'. Bij de groep leraren die nog geen les gaf of inplande, zien we een groot verschil met de resultaten van de Grote Lerarenbevraging: 48 % in Teacher Tapp vs. 15 % in de Grote Lerarenbevraging. De steekproef van Teacher Tapp is minder vatbaar voor zelfselectiebias van de respondenten op basis van hun betrokkenheid rond relationele en seksuele vorming.

Het kan ook zijn dat de vraagstelling in de Grote Lerarenbevraging ervoor zorgt dat leraren de ruime scope van lesonderwerpen binnen relationele en seksuele vorming zien wanneer ze antwoorden (zie grafiek 1), waardoor ze gemakkelijker herkennen welke onderwerpen ze al behandelen met hun leerlingen. In Teacher Tapp werd niet gevraagd over welke onderwerpen ze les gaven, enkel of ze al dan niet een les hadden ingepland of gegeven.

In de open antwoorden vinden we nog andere onderwerpen terug zoals 'tiederpooiers', 'vriendschap', 'DNA', 'hormonen', 'seksuele diversiteit', 'naakt in de kunst', 'contact en verdediging'. Sommige leraren geven aan dat ze doorheen de lessen impliciet aandacht geven aan relaties en seksualiteit en sterk inspelen op vragen van leerlingen of de actualiteit.

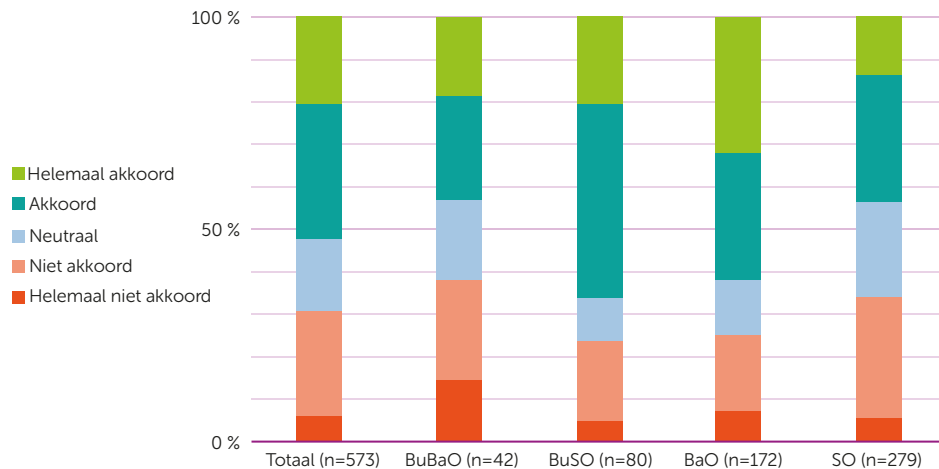

2.1.3 Zicht op de relationele en seksuele vorming op school

Bij deze en de volgende vijf vragen duiden respondenten per stelling aan wat voor hen het meest van toepassing was aan de hand van een 5-punts Likert-schaal en een 'niet van toepassing'-antwoordoptie. De respondenten die 'niet van toepassing' antwoordden werden als 'non-responders' gecategoriseerd en werden niet meegenomen in de analyse.

52 % van de bevroegde leraren geeft aan een goed zicht te hebben op hoe de relationele en seksuele vorming op hun school georganiseerd wordt (akkoord of helemaal akkoord), hoewel er wel een verschil is tussen het BuBaO (43 %) en SO (44 %) enerzijds en het BuSO (66 %) en BaO (62 %) anderzijds (zie grafiek 2).

Ik heb een goed zicht op hoe de relationele en seksuele vorming op mijn school georganiseerd wordt.

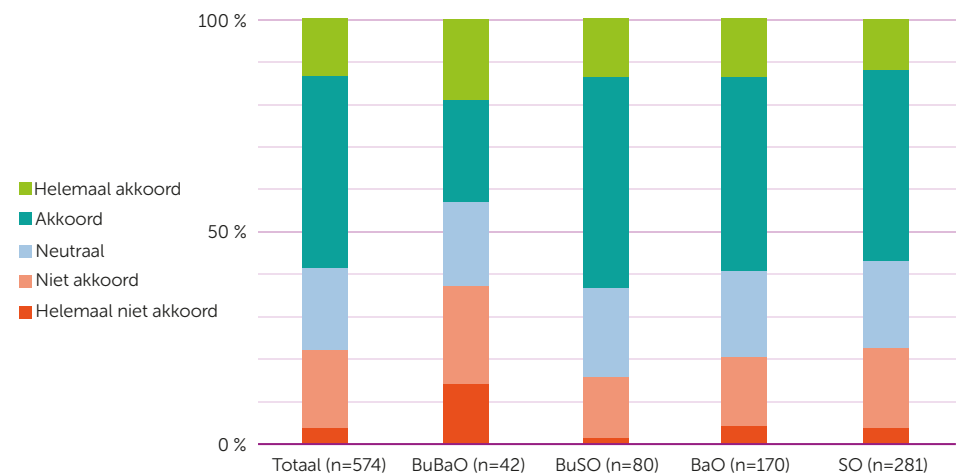
Grafiek 2: De mate waarin leraren aangeven een goed zicht te hebben op de relationele en seksuele vorming op hun school, per onderwijsniveau.

2.1.4 Zicht op de vragen van leerlingen

57 % van de bevroegde leraren geeft aan een goed zicht te hebben op de vragen van hun leerlingen over relaties en seksualiteit (akkoord of helemaal akkoord, zie grafiek 3). Dit aantal lijkt wel lager te liggen in het BuBaO (43 %) dan in het BuSO (63 %), BaO (58 %) en SO (56 %).

Cijfers in context: In het BuBaO is het soms moeilijker om een zicht te krijgen op de vragen van leerlingen, omdat leerlingen vaker cognitief of verbaal minder sterk zijn en hun vragen moeilijker kunnen expliciteren.

Ik heb een goed zicht op de vragen van mijn leerlingen over relaties en seksualiteit.

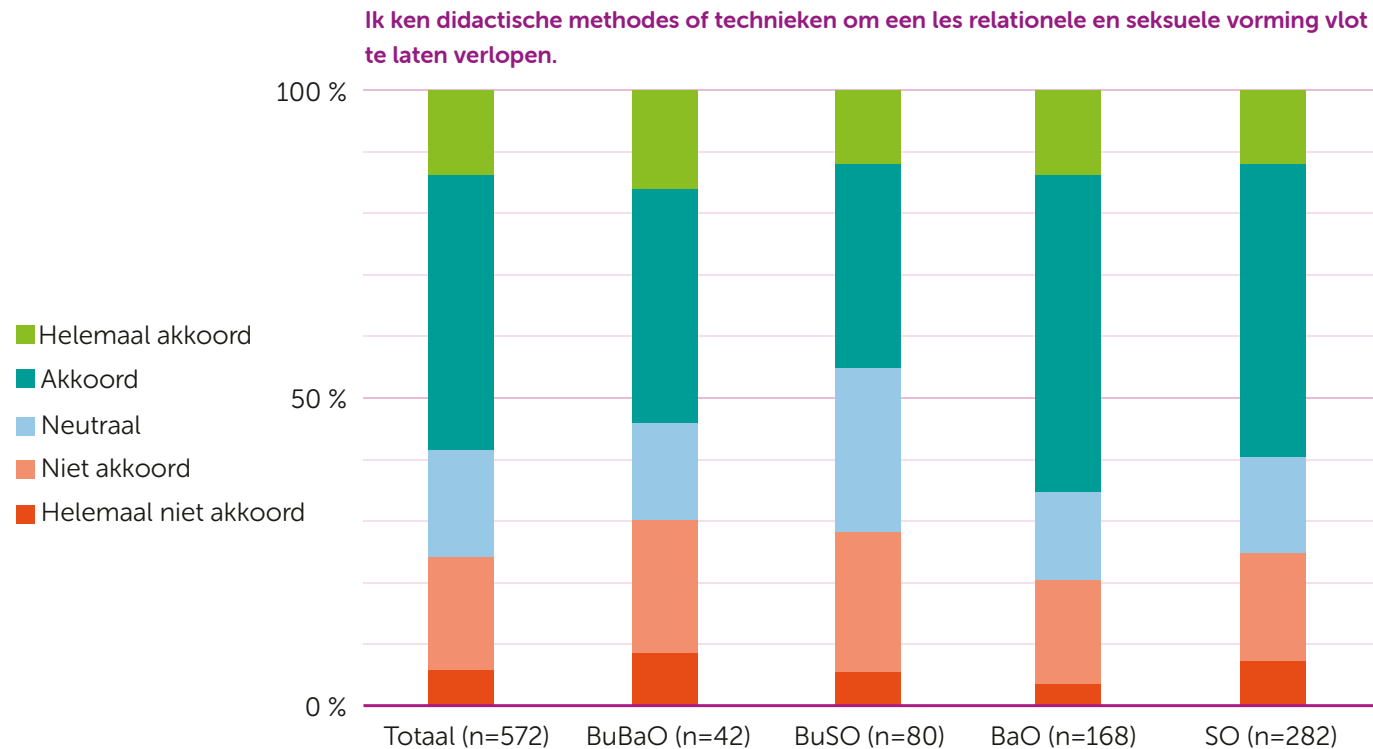
Grafiek 3: De mate waarin leraren een goed zicht hebben op de vragen van hun leerlingen over relaties en seksualiteit, per onderwijsniveau.

2.1.5 Didactische methodes of technieken kennen

58 % van de bevroagde leraren geeft aan dat ze didactische methodes of technieken kennen om een les relationele en seksuele vorming vlot te laten verlopen (akkoord of helemaal akkoord, zie grafiek 4).

Er zitten (kleine) verschillen tussen de onderwijsniveaus: BuBaO (52 %), BuSO (44 %), BaO (64 %) en SO (59 %).

Cijfers in context: uit gesprekken met leraren in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs weten we dat er minder aangepast materiaal beschikbaar is, en dat ze bestaande materialen vaak zelf nog moeten aanpassen naar hun doelgroep. Dit verklaart misschien de (kleine) verschillen tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs in grafiek 4.

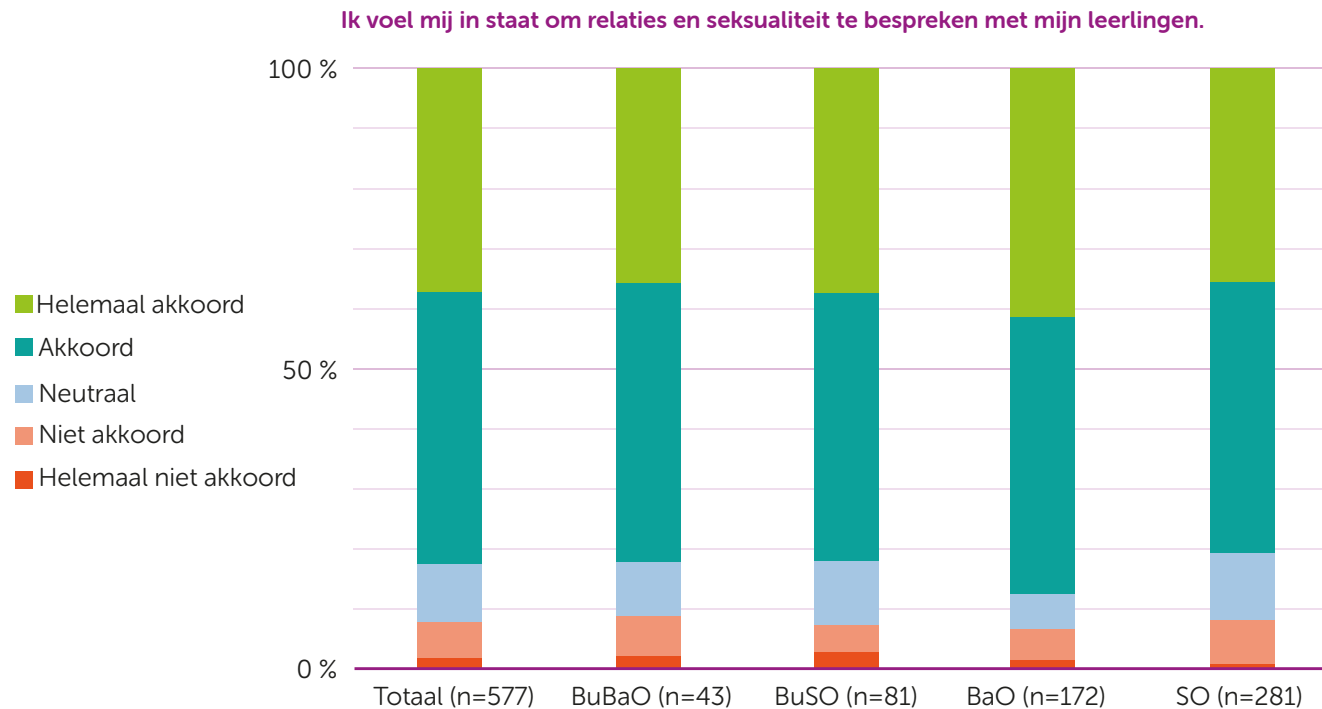

Grafiek 4: De mate waarin leraren aangeven didactische methodes of technieken te kennen om een les relationele en seksuele vorming vlot te laten verlopen, per onderwijsniveau.

2.1.6 Zich in staat voelen om relaties en seksualiteit te bespreken

81 % van de bevroagde leraren geeft aan zich in staat te voelen om relaties en seksualiteit te bespreken met hun leerlingen (akkoord of helemaal akkoord, zie grafiek 5).

Cijfers in context: dit is een erg hoog percentage in vergelijking met grafiek 11: daar zegt 46 % dat ze het heel of eerder makkelijk zouden vinden om in de komende periode een les te geven over een relationeel of seksueel thema waar ze nog nooit les over hebben gegeven. Misschien voelen ze zich wel in staat qua gespreksvaardigheden, maar duiken er in de praktijk vaak drempels op die het dan weer bemoeilijken? Of voelen ze een verschil in het onderwerp 'bespreken' en er een voorbereide les over geven?

Grafiek 5: De mate waarin leraren aangeven zich in staat te voelen om relaties en seksualiteit te bespreken met hun leerlingen, per onderwijsniveau.

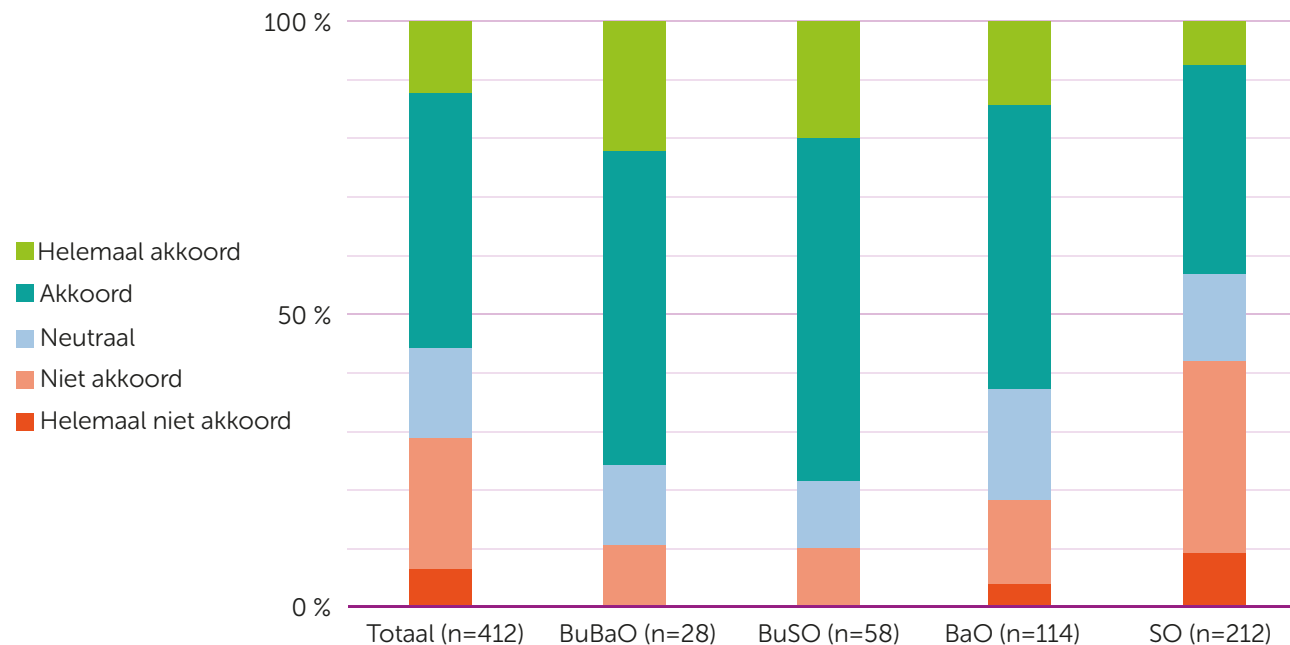
2.1.7 Leerdoelen neerschrijven voor elke les

Deze en de volgende twee vragen werden automatisch overgeslagen door de leraren die eerder aangaven 'Er staat dit schooljaar (nog) geen les over relaties of seksualiteit op mijn planning.'

55 % van deze leraren zegt voor elke les relationele en seksuele vorming de leerdoelen neer te schrijven (grafiek 6). Het formuleren van leerdoelen is lijkt meer een gewoonte in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs (respectievelijk 75 % en 78 %), en minder in het gewoon basis- (62 %) of secundair onderwijs (42 %).

Cijfers in context: In het buitengewoon onderwijs vertrekken leraren vaker vanuit de ontwikkelingsnoden van de groep of zelfs van specifieke leerlingen, en worden de lesdoelen daarop afgestemd via handelingsplannen⁵.

Ik schrijf voor elke les relationele en seksuele vorming neer welke leerdoelen ik met mijn leerlingen wil nastreven.

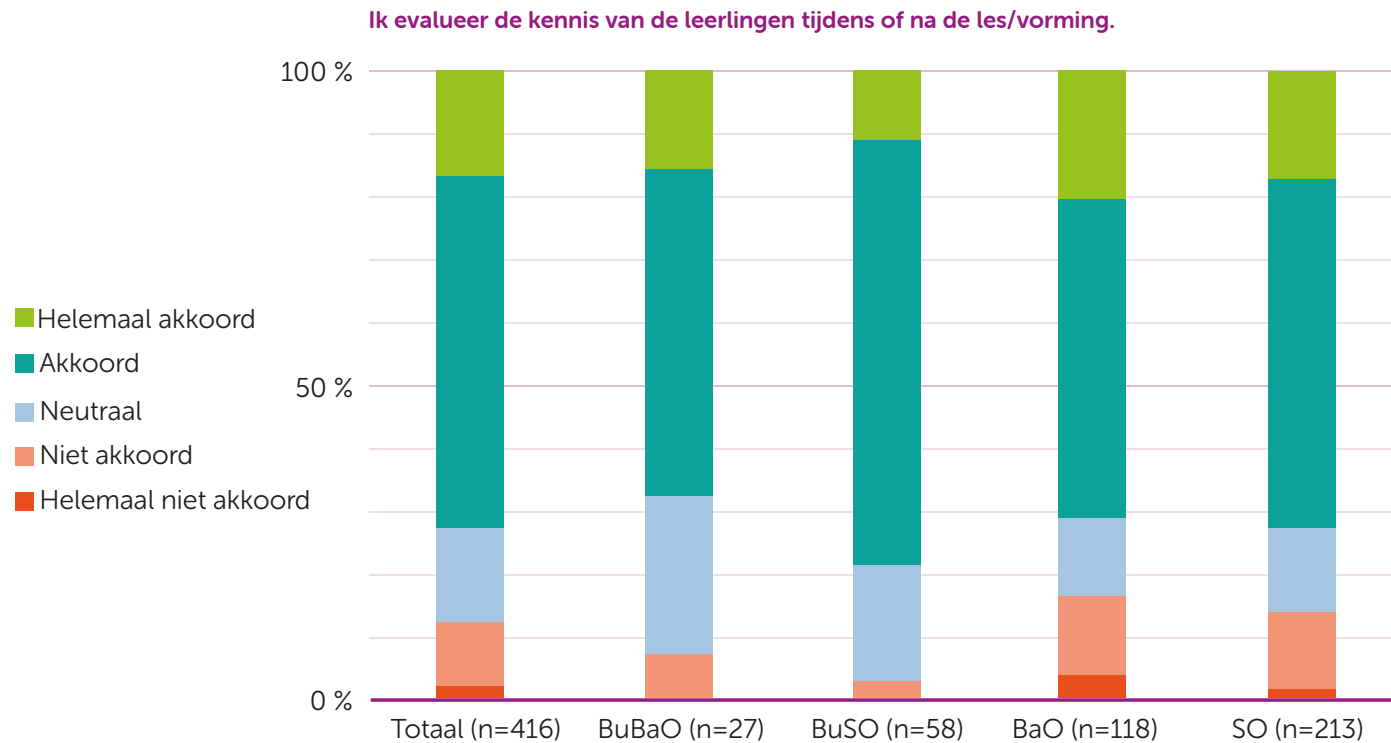
Grafiek 6: De mate waarin leraren aangeven voor elke les relationele en seksuele vorming neer te schrijven welke leerdoelen ze met hun leerlingen willen nastreven, per onderwijsniveau.

⁵ Een interessant artikel hierover vind je op Klasse: <https://www.klasse.be/256731/cirkel-handelingsplanning-aanpak/>

2.1.8 Kennis evalueren tijdens of na de les/vorming

Het merendeel (72 %) van de bevroegde leraren die dit schooljaar al een les hebben gepland of gegeven evalueert de opgedane kennis van de leerlingen tijdens of na afloop van een les/vorming over relaties en seksualiteit (akkoord of helemaal akkoord, zie grafiek 7). Het valt op dat veel van de bevroegde leraren vaker evalueren dan dat ze leerdoelen formuleren (grafiek 6).

Het verschil is het sterkst in het SO. Een mogelijke verklaring is dat leraren in elke les korte on-the-spot technieken gebruiken om tijdens de les af te toetsen of hun leerlingen alles begrepen hebben.

Grafiek 7: De mate waarin leraren aangeven de kennis van hun leerlingen te evalueren tijdens of na de les/vorming, per onderwijsniveau.

2.1.9 Komen risico's en fijne aspecten aan bod?

Vraagstelling: *In welke mate zet je in op de volgende aspecten tijdens je les relationele en seksuele vorming?*

- *Risico's van relaties en/of seksualiteit (bv. geweld, grensoverschrijdend gedrag, soa's, ongeplande zwangerschap).*
- *Fijne aspecten van relaties en/of seksualiteit (bv. gevoelens en verwachtingen, plezier, intimiteit).*

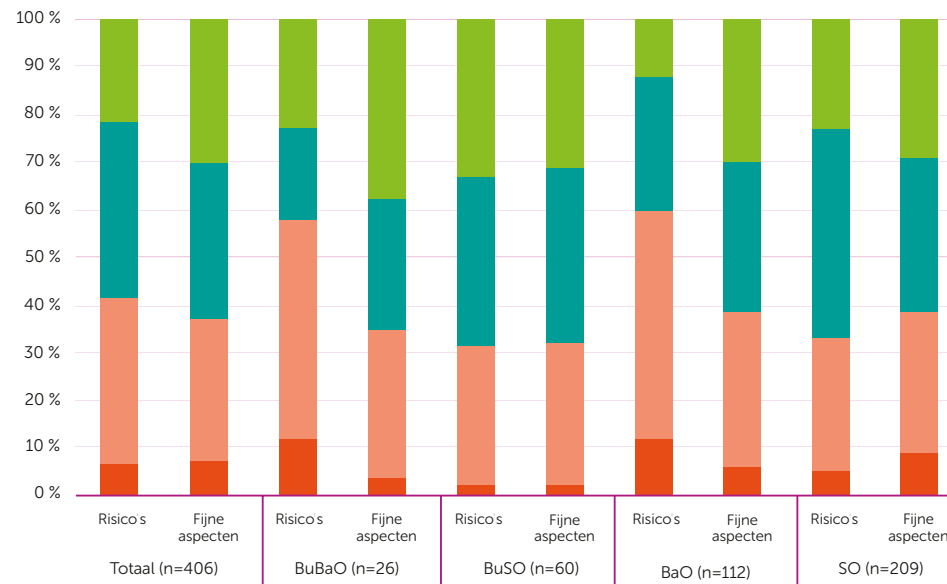
De leraren die eerder aangaven (nog) geen les te hebben ingepland dit schooljaar, sloegen deze vraag automatisch over. De respondenten die 'niet van toepassing' antwoordden (n=37) werden als non-responders gecategoriseerd en zijn dus niet meegenomen in de analyse.

Een merendeel van de respondenten zet minstens behoorlijk in op fijne aspecten (63 %) of risico's (58 %). Bij BuBaO en BaO wordt er iets minder ingezet op risico's (zie grafiek 8).

Cijfers in context: We horen vaak van leerlingen uit het SO dat er veel boodschappen over risico's worden gegeven. Dit contrasteert met de resultaten uit deze bevraging, waarin we zien dat er niet enkel op risico's van relaties en seksualiteit wordt gefocust, maar ook op de fijne aspecten. Hoe dit komt weten we niet. Misschien zijn de leerlingen gevoeliger voor boodschappen over risico's, is er een verschil in de beleving in hoe de boodschap bedoeld wordt vs. aankomt, of namen de leraren die meer focussen op risico's minder deel aan de bevraging.

In welke mate zet je in op de volgende aspecten tijdens je les relationele en seksuele vorming?

- Ik zet hier sterk op in.
- Ik zet hier behoorlijk op in.
- Ik zet hier een beetje op in.
- Ik zet hier helemaal niet op in.

Grafiek 8: De mate waarin leraren inzetten op fijne aspecten en risico's tijdens de les, per onderwijsniveau.

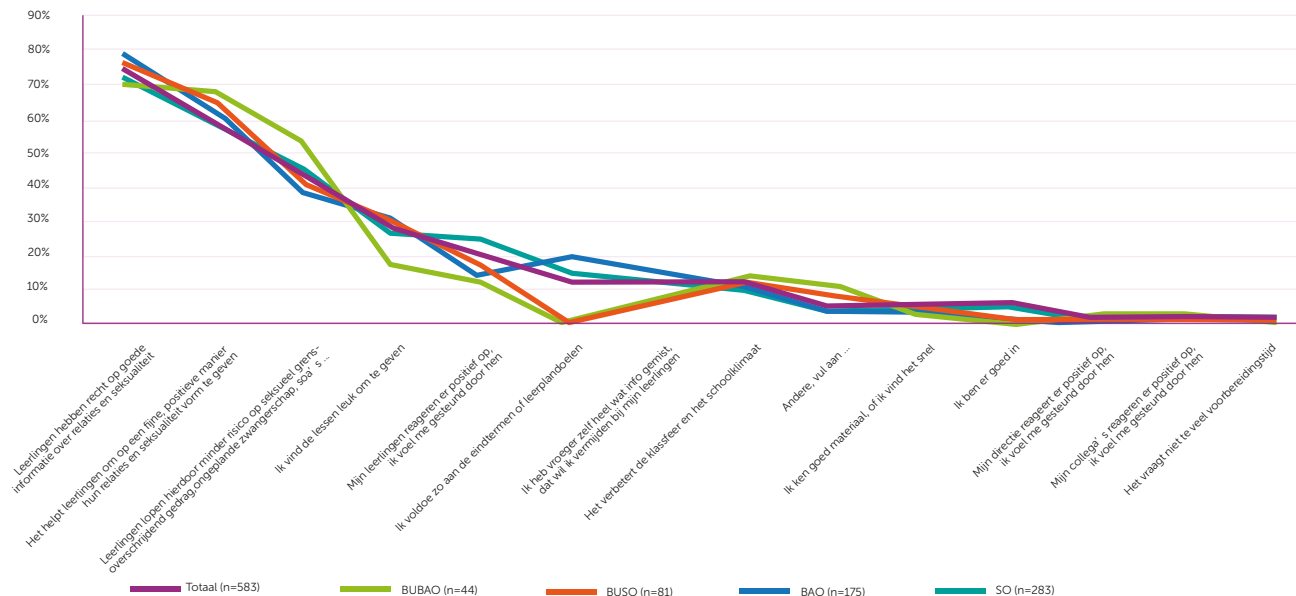
2.1.10 Redenen om relationele en seksuele vorming te geven

Vraagstelling: "Wat zijn/zouden voor jou de voornaamste redenen (zijn) om relationele en seksuele vorming te geven?" (Meerkeuzevraag: duid maximum drie zaken aan die voor jou het meest doorwegen)"

De antwoordopties zijn gebaseerd op redenen die we tijdens onze contacten met leraren hoorden, bijvoorbeeld tijdens vormingen. Doordat de respondenten beperkt waren in het aantal antwoorden dat ze konden aanduiden, krijgen we een prioritering van de redenen. Een reden die laag scoort betekent daarvoor niet noodzakelijk dat ze niet bij veel bevroegde leraren meespeelt.

De voornaamste vier redenen lopen gelijk voor de vier onderwijsniveaus (zie grafiek 9 en tabel 3). De redenen die het meest werden aangeduid door de respondenten zijn grotendeels principieel van aard: Bevroegde leraren vinden het belangrijk om relationele en seksuele vorming te geven. Bevroegde leraren vinden het ook gewoon leuke lessen om te geven. Tegelijk zien we dat er enkele redenen weinig werden gekozen. Snel materiaal vinden, zich er bekwaam in voelen of reacties van ouders of directie spelen minder mee in de motivatie om relationele en seksuele vorming te geven.

Wat zijn/zouden voor jou de voornaamste redenen (zijn) om relationele en seksuele vorming te geven?

Grafiek 9: De voornaamste redenen om relationele en seksuele vorming te geven, per onderwijsniveau, geordend volgens de rangschikking van het totaal (paarse lijn).

De positieve reacties van leerlingen staan bij alle onderwijsniveaus in hun top 7 (BuBaO 12 %; BuSO 17 %, BaO 15 % en SO 25 %). Dit leunt waarschijnlijk aan bij 'de lessen leuk vinden om te geven'.

In het gewoon onderwijs worden de eindtermen en leerplandoelen vaker gekozen als voornaamste reden dan in het buitengewoon onderwijs. Hetzelfde geldt voor de reden: 'Ik heb vroeger zelf heel wat info gemist, dat wil ik vermijden bij mijn leerlingen.'

In het buitengewoon onderwijs is de verbetering van de klassfeer en schoolklimaat vaker de voornaamste reden. Leraren in het buitengewoon onderwijs geven ook vaker een andere reden op dan de voorgestelde antwoordopties, hoewel het hier al om kleine aantallen gaat (4 bij BuBaO en 6 bij BuSO). Bij de open antwoorden komen zaken terug zoals de nood die de leraren bij hun leerlingen ervaren, en het feit dat het vast is ingepland of verplicht is in de school.

	Totaal (n= 477)	BuBaO (n=34)	BuSO (n=70)	BaO (n=137)	SO (n=236)
1	Leerlingen hebben recht op goede informatie over relaties en seksualiteit. (+/- 74 %)				
2	Het helpt leerlingen om op een fijne, positieve manier hun relaties en seksualiteit vorm te geven. (+/- 61 %)				
3	Leerlingen lopen hierdoor minder risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag, ongeplande zwangerschap, soa's, ... (+/- 43 %)				
4	Ik vind de lessen leuk om te geven. (+/- 28 %)				
5	Mijn leerlingen reageren er positief op, ik voel me gesteund door hen. (20 %)	Het verbetert de klassfeer en het schoolklimaat. (15 %)	Mijn leerlingen reageren er positief op, ik voel me gesteund door hen. (17 %)	Ik voldoe zo aan de eindtermen of leerplandoelen. (20 %)	Mijn leerlingen reageren er positief op, ik voel me gesteund door hen. (25 %)
6	Ik voldoe zo aan de eindtermen of leerplandoelen. (14 %)	Mijn leerlingen reageren er positief op, ik voel me gesteund door hen. (12 %)	Het verbetert de klassfeer en het schoolklimaat. (13 %)	Mijn leerlingen reageren er positief op, ik voel me gesteund door hen. (15 %)	Ik voldoe zo aan de eindtermen of leerplandoelen. (16 %)
7	Ik heb vroeger zelf heel wat info gemist, dat wil ik vermijden bij mijn leerlingen. (12 %)	Andere, vul aan... (12 %)	Andere, vul aan... (9 %)	Ik heb vroeger zelf heel wat info gemist, dat wil ik vermijden bij mijn leerlingen. (15 %)	Ik heb vroeger zelf heel wat info gemist, dat wil ik vermijden bij mijn leerlingen. (13 %)

Tabel 3: De top 7 met voornaamste redenen om relationele en seksuele vorming te geven, per onderwijsniveau.

2.1.11 Drempels om relationele en seksuele vorming te geven

Vraagstelling: *“Wat zijn/zouden voor jou de voornaamste drempels zijn om relationele en seksuele vorming te geven? Duid maximum drie zaken aan die voor jou het meest doorwegen. Als je geen drempels ervaart, kan je dit ook aangeven.”* Met de volgende antwoordmogelijkheden:

- Ik ervaar geen drempels.
- Het is niet mijn rol/taak om relationele en seksuele vorming te geven.
- Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen.
- Mijn leerlingen hebben hier (nog) geen nood aan.
- Ik voel mij niet comfortabel om over seksuele gezondheid te spreken met mijn leerlingen.
- Ik weet niet genoeg over seksuele ontwikkeling en/of seksuele gezondheid.
- Ik vind geen gepast lesmateriaal voor mijn leerlingen.
- Ik weet niet hoe ik op de vragen van leerlingen moet antwoorden.
- Ik wil niet dat leerlingen vragen stellen over mijn privéleven of seksualiteit.
- Ik denk dat ik de controle over de klas kan verliezen als ik hierover praat.
- Ik denk dat ik het niet goed ga doen.
- Ik ervaar te weinig steun van de directie.
- Ik ervaar te weinig steun van collega's.
- Ik denk dat de directie negatief gaat reageren.
- Ik denk dat (enkele) collega's negatief gaan reageren.
- Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren.
- Ik denk dat (enkele) leerlingen negatief gaan reageren.
- Andere, vul aan ...

De antwoordopties zijn gebaseerd op redenen die we tijdens onze contacten met leraren hoorden, bijvoorbeeld tijdens vormingen.

Doordat de respondenten beperkt waren in het aantal antwoorden dat ze konden aanduiden, krijgen we een prioritering van de drempels.

De voornaamste drempels om relationele en seksuele vorming te geven, lopen uiteen per onderwijsniveau (grafiek 10 en tabel 4). Bevroegde leraren ervaren heel verschillende soorten drempels om relationele en seksuele vorming te geven.

Bij BuSO (40 %), BaO (35 %) en SO (33 %) geeft telkens een grote groep leraren aan geen drempels te ervaren. Bij BuBaO ligt dit iets lager (18 %). Dat betekent dat er telkens een meerderheid minstens één drempel ervaart, en dat terwijl de bevroegde groep leraren waarschijnlijk meer ervaring of affiniteit heeft met relationele en seksuele vorming dan de gemiddelde Vlaamse leerkracht (zie hoofdstuk 'Methode').

De nood aan goed lesmateriaal is iets hoger in het buitengewoon onderwijs dan in het gewoon onderwijs, hoewel het ook daar in de top 4 eindigt.

Cijfers in context: Er is voor het buitengewoon onderwijs ook minder aangepast lesmateriaal voorhanden, vaak passen leraren zelf bestaand materiaal nog aan hun doelgroep aan.

In het BuBaO en BaO speelt wat vaker de angst voor negatieve reacties van ouders, of het idee dat leerlingen er (nog) geen nood aan hebben. Het zou kunnen dat deze twee met elkaar samenhangen: dat leraren schrik hebben dat ouders hun kinderen te jong vinden om relationele en seksuele vorming

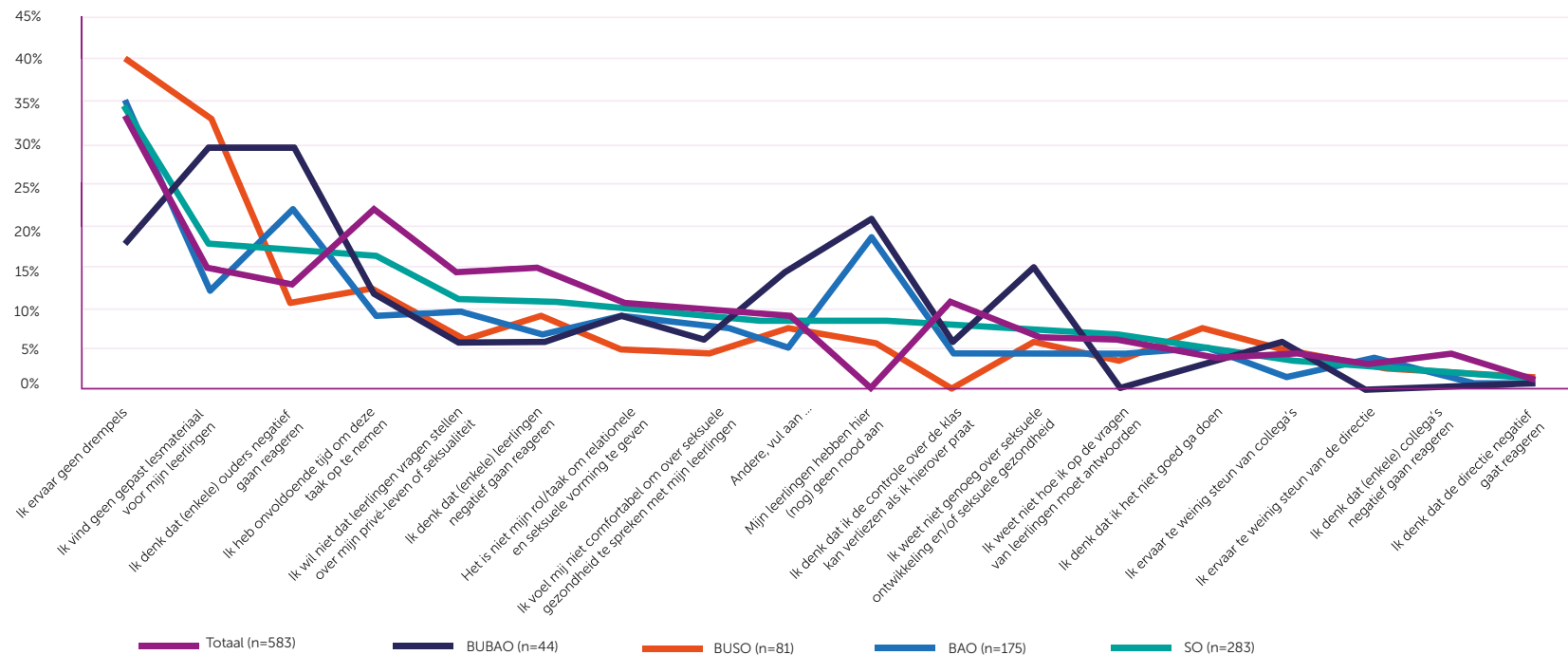
te krijgen. Nochtans kan je als leerkracht ook met kleuters en kinderen op een gepaste manier over relaties, het lichaam, gevoelens en voortplanting praten.

Negatieve reacties van leerlingen komen als drempel enkel terug in de top 7 van het BuSO (9 %) en SO (14 %). In het SO wordt tijdsgebrek het vaakst aangeduid als drempel (22 %), maar ook in het BuBaO, BuSO en BaO zet telkens

ongeveer 1 op 10 van de bevroegde leraren het in hun top drie van belangrijkste drempels.

Een gebrek aan steun van collega's of de directie, of angst voor hun reacties werden weinig aangeduid. Dit lijken minder belangrijke drempels te zijn voor de respondenten.

Wat zijn/zouden voor jou de voornaamste drempels (zijn) om relationele en seksuele vorming te geven? Duid maximum drie zaken een die voor jou het meest doorwegen. Als je geen drempels ervaart, kan je dit ook aangeven.

Grafiek 10: De voornaamste drempels om relationele en seksuele vorming te geven, per onderwijsniveau, geordend volgens de rangschikking van het totaal (paarse lijn).

Wanneer we de drempels rangschikken per onderwijsniveau krijgen we een top 7 van meest vermelde drempels (tabel 4).

	Totaal (n= 477)	BuBaO (n=34)	BuSO (n=70)	BaO (n=137)	SO (n=236)
1	Ik ervaar geen drempels. (34 %)	Ik vind geen gepast lesmateriaal voor mijn leerlingen. (29 %)	Ik ervaar geen drempels. (40 %)	Ik ervaar geen drempels. (35 %)	Ik ervaar geen drempels. (33 %)
2	Ik vind geen gepast lesmateriaal voor mijn leerlingen. (17 %)	Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren. (29 %)	Ik vind geen gepast lesmateriaal voor mijn leerlingen. (33 %)	Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren. (22 %)	Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen. (22 %)
3	Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren. (16 %)	Mijn leerlingen hebben hier (nog) geen nood aan. (21 %)	Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen. (11 %)	Mijn leerlingen hebben hier (nog) geen nood aan. (18 %)	Ik vind geen gepast lesmateriaal voor mijn leerlingen. (14 %)
4	Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen. (16 %)	Ik ervaar geen drempels. (18 %)	Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren. (10 %)	Ik vind geen gepast lesmateriaal voor mijn leerlingen (12 %)	Ik denk dat (enkele) leerlingen negatief gaan reageren. (14 %)
5	Ik wil niet dat leerlingen vragen stellen over mijn privéleven of seksualiteit. (11 %)	Ik weet niet genoeg over seksuele ontwikkeling en/of seksuele gezondheid. (15 %)	Ik denk dat (enkele) leerlingen negatief gaan reageren. (9 %)	Het is niet mijn rol/taak om relationele en seksuele vorming te geven. (9 %)	Ik wil niet dat leerlingen vragen stellen over mijn privéleven of seksualiteit. (14 %)
6	Ik denk dat (enkele) leerlingen negatief gaan reageren. (11 %)	Andere, vul aan ... (15 %)	Ik denk dat ik het niet goed ga doen. (7 %)	Ik wil niet dat leerlingen vragen stellen over mijn privéleven of seksualiteit. (9 %)	Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren. (13 %)
7	Het is niet mijn rol/taak om relationele en seksuele vorming te geven. (9 %)	Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen. (12 %)	Andere, vul aan ... (7 %)	Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen. (9 %)	Ik denk dat ik de controle over de klas kan verliezen als ik hierover praat. (11 %)

Tabel 4: De top 7 met voornaamste drempels om relationele en seksuele vorming te geven, per onderwijsniveau.

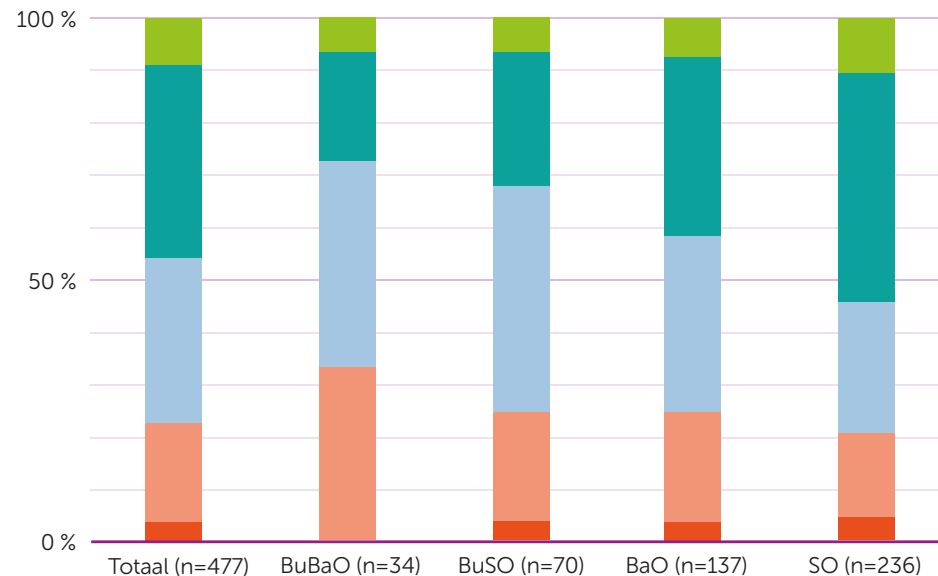
2.1.12 Lesgeven over een nieuw thema

Een meerderheid van de bevroagde leraren antwoordt eerder gematigd op de vraag hoe ze het zouden vinden om over een nieuw relationeel of seksueel thema les te geven (grafiek 11). Weinig leraren (11 %) duiden 'heel makkelijk' of 'heel moeilijk' aan. 45 % zou het heel of eerder gemakkelijk vinden.

Een groter aantal bevroagde leraren in het SO (55 %) en BaO (42 %) zou het heel of eerder gemakkelijk vinden, dan in het BuBaO (26 %) of BuSO (31 %). In het BuBaO en BuSO wordt 'neutraal' het vaakst aangeduid (respectievelijk 41 % en 44 %). Het aantal leraren dat aangeeft dat ze dit 'heel moeilijk' zouden vinden is in alle onderwijsniveaus klein.

Cijfers in context: In Teacher Tapp (n=1136) werd dezelfde vraag gesteld, met toevoeging van een antwoordoptie 'niet van toepassing'. 6 % zou het heel moeilijk vinden, 26 % eerder moeilijk, 27 % neutraal, 26 % eerder gemakkelijk, en 8 % heel gemakkelijk. 7 % antwoordde 'niet van toepassing'. Ook hier zien we dat een minderheid (13 %) 'heel gemakkelijk' of 'heel moeilijk' aanduidde. 34 % zou het heel of eerder gemakkelijk vinden, wat een stuk lager ligt dan de 45 % uit de Grote Lerarenbevraging. In Teacher Tapp zei 38 % van de leraren in het gewoon secundair onderwijs het heel of eerder gemakkelijk te vinden, wat opnieuw een stuk lager ligt dan de 55 % uit de Grote Lerarenbevraging.

Hoe zou je het vinden om in de komende periode een les te geven over een relationeel of seksueel thema waar je nog nooit les over hebt gegeven?

Grafiek 11: De mate waarin leraren het gemakkelijk of moeilijk vinden om een les te geven over een relationeel of seksueel thema waarover ze nog nooit les hebben gegeven, per onderwijsniveau.

2.1.13 Voorbereid door de lerarenopleiding

Vraagstelling: "In welke mate heeft de lerarenopleiding je voorbereid om relationele en seksuele vorming te geven?" 4-puntsschaal met 'niet van toepassing'-antwoordoptie. De respondenten die 'niet van toepassing' antwoordden werden als 'non-responders' gecategoriseerd en zijn dus niet meegenomen in de analyse.

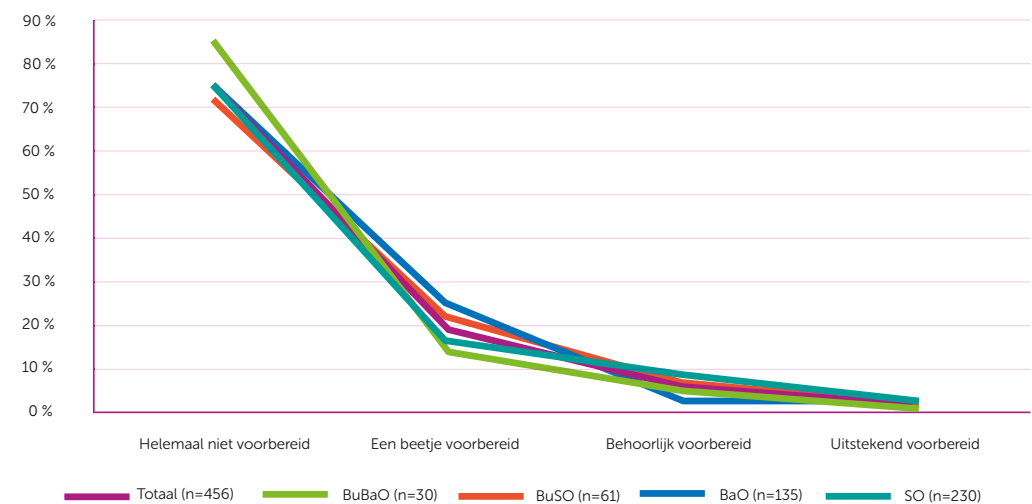
Optionele bijvraag: "Wat kon er beter volgens jou?"

Er lijken geen grote verschillen te zijn in de mate waarin de bevroegde leraren voorbereid zijn in hun lerarenopleiding tussen de verschillende onderwijsniveaus (grafiek 12). In elk onderwijsniveau geeft het grootste deel aan helemaal niet of een beetje voorbereid te zijn om relationele en seksuele vorming te geven. Bij de open bijvraag "Wat kon er beter volgens jou?" komt vaak terug dat leraren vermoedden dat dit kwam doordat ze al een tijdje geleden zijn afgestudeerd. Het is echter onduidelijk of relationele en seksuele vorming op dit moment meer aan bod komt in de lerarenopleiding dan vroeger. Veel leraren in de open reacties beschouwen de ontoereikende voorbereiding wel als een gemis.

Bij de kleine groep respondenten die 'behoorlijk voorbereid' (6 %) of 'uitstekend voorbereid' (1 %) zijn, kwamen twee antwoorden meerdere keren terug in de open reacties, namelijk dat ze destijds als student zelf hadden gekozen om een bepaald project rond relationele en seksuele vorming te doen, of dat het in niet-confessionele zedenleer aan bod kwam.

Cijfers in context: In Teacher Tapp (n=1274) werd dezelfde vraag gesteld aan leraren. De resultaten zijn gelijkaardig. 1 % zegt 'uitstekend' voorbereid te zijn, 4 % 'behoorlijk' voorbereid, 13 % 'een beetje' voorbereid, 77 % 'helemaal niet' en 5 % antwoordde 'niet van toepassing'. De antwoorden van de groep leraren die 0 tot 5 jaar geleden is afgestudeerd, wijken hier niet voldoende van af om over een trendbreuk te kunnen spreken.

In welke mate heeft de lerarenopleiding je voorbereid om relationele en seksuele vorming te geven?

Grafiek 12: Mate waarin leraren zeggen in de lerarenopleiding voorbereid te zijn om relationele en seksuele vorming te geven, per onderwijsniveau.

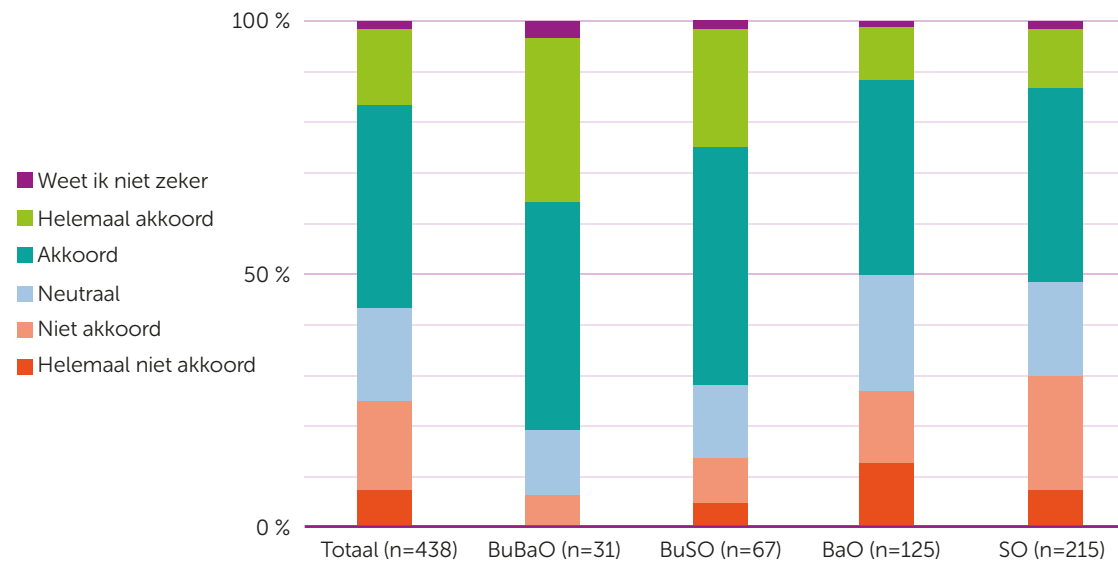
2.1.14 Communicatie over relationele en seksuele vorming op school

Relationele en seksuele vorming bespreken met collega's

55 % van de bevroagde leraren geeft aan dat ze de relationele en seksuele vorming met hun collega's bespreken. Bij het BuBaO (77 %) en BuSO (70 %) lijkt dit vaker te gebeuren dan in het BaO en SO (telkens 50 %) (grafiek 13).

Cijfers in context: in het buitengewoon onderwijs zijn leerlingen soms minder weerbaar, omdat ze bijvoorbeeld erg zorgafhankelijk zijn of de sociale regels minder goed onder de knie hebben. Leerlingen in het buitengewoon onderwijs zijn vaker slachtoffer van grensoverschrijdend gedrag⁶, daarom moeten scholen er regelmatig aandacht aan besteden.

Ik bespreek de relationele en seksuele vorming op school met mijn collega's.

Grafiek 13: de mate waarin leraren de relationele en seksuele vorming op school bespreken met hun collega's, per onderwijsniveau.

6 van Berlo, W., de Haas, S., van Oosten, N., van Dijk, L., Brants, L., Tonnon, S., & Storms, O. (2011). Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking. Utrecht: Rutgers WPF/Movisie. Geraadpleegd via <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Beperkt%20weerbaar%20%5BMOV-181899-0.4%5D.pdf>

Afspraken over de verdeling van lesinhouden

Afspraken maken over de verdeling van lesinhouden is zeker niet in alle scholen gebruikelijk. Slechts 36 % van de respondenten geeft aan dat er zo'n afspraken bestaan op hun school (helemaal akkoord of akkoord), tegenover 40 % die aangeven dat er geen afspraken over zijn (helemaal niet akkoord of niet akkoord) (grafiek 14).

In het gewoon onderwijs geeft 33 % aan dat er afspraken worden gemaakt op hun school. Een groter aandeel van de bevroegde leraren in het gewoon onderwijs zegt echter dat er geen afspraken over lesinhouden zijn op hun school, met een klein verschil tussen BaO (49 %) en SO (41 %).

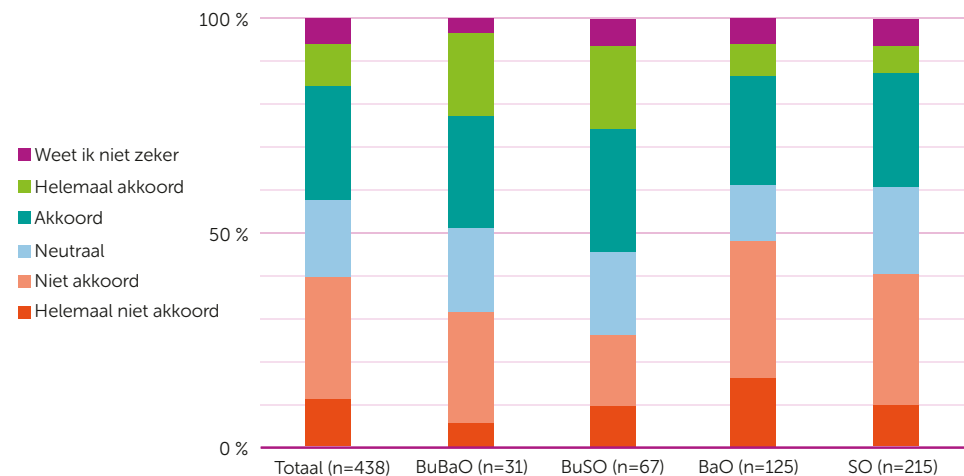
In het BuBaO en BuSO zien we de omgekeerde trend: er worden vaker wel dan geen afspraken gemaakt. Respectievelijk 45 % en 48 % geven aan dat er afspraken zijn, tegenover 32 % en 27 % die zeggen dat er geen afspraken zijn.

Cijfers in context: In Teacher Tapp (n=1130) werd dezelfde stelling aan leraren voorgelegd. 3 % gaf aan 'helemaal mee eens' te zijn met de stelling, 19 % 'mee eens', 17 % 'neutraal', 31 % 'mee oneens', 16 % 'helemaal mee oneens' en 13 % 'niet van toepassing'. In Teacher Tapp zegt dus een kleiner deel dat er wel afspraken zijn (22 %), en een iets groter deel dat er geen afspraken zijn (47 %), in vergelijking met de Grote Lerarenbevraging (respectievelijk 36 % en 40 %). Dit kan deels liggen aan het verschil in antwoordmogelijkheden: in de Grote Lerarenbevraging werd de optie 'weet ik niet zeker' gegeven (5 %), in Teacher Tapp werd 'niet van toepassing' toegevoegd (13 %).

Cijfers in context: afspraken over in welke vakken of lessen bepaalde lesinhouden aan bod komen, zijn nodig om ervoor te zorgen dat alle leerstof een plek krijgt, zonder dat de volledige taaklast bij één of enkele leraren valt en leerlingen voldoende kennis hebben wanneer ze naar een hogere graad doorstromen. Idealiter gebruiken scholen een leerlijn om te kijken welke lesinhouden ze op welke leeftijd en in welke les willen aankaarten.

[Sensoa geeft tips over hoe je zo'n leerlijn voor je school kan maken.](#)

Er zijn op mijn school afspraken over welke lesinhouden aan bod komen in welk vak/welke les.

Grafiek 14: De mate waarin er op school afspraken zijn over welke lesinhouden aan bod komen in welk vak of les, per onderwijsniveau.

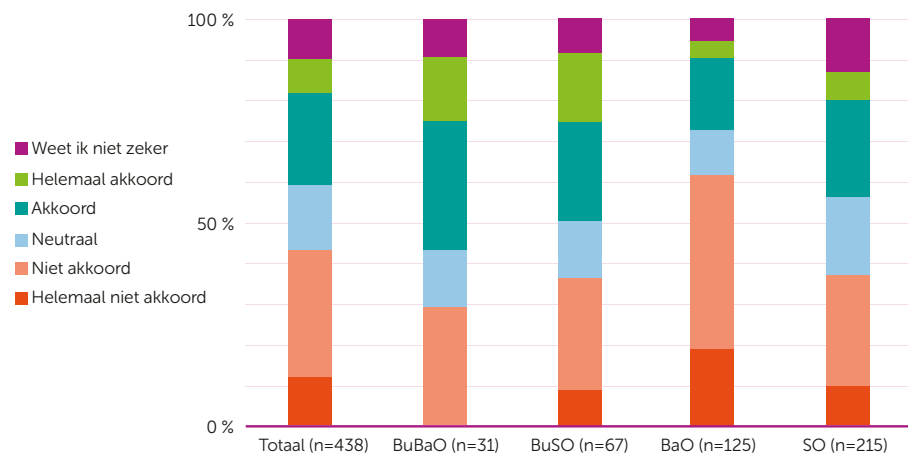

Plan om aan de eindtermen/leerplandoelen te werken

31 % van de bevroegde leraren geeft aan een plan te hebben om aan de eindtermen en leerplandoelen rond seksuele gezondheid te werken. In het BuBaO (48 %) en BuSO (40 %) zijn er iets meer leraren die aangeven dat er op school zo'n plan is dan in het BaO (21 %) en SO (30 %). In het BaO is er zelfs een meerderheid aan leraren die uitdrukkelijk zegt geen plan te hebben op school (61 %).

Ligt er in het BaO meer verantwoordelijkheid bij de individuele leraar voor het behalen van de eindtermen en leerplandoelen, in plaats van een gedeelde verantwoordelijkheid bij het schoolteam?

Er is op mijn school een plan over hoe we aan de eindtermen/leerplandoelen rond seksuele gezondheid gaan werken.

Grafiek 15: de mate waarin er op school een plan is over hoe ze aan de eindtermen/leerplandoelen rond seksuele gezondheid gaan werken, per onderwijsniveau.

Afspraken over evaluatie eindtermen/leerplandoelen

In een minderheid van de scholen worden afspraken over de evaluatie van de eindtermen en leerplandoelen over seksuele gezondheid. 50 % van de bevroegde leraren zegt uitdrukkelijk dat er op hun school geen afspraken over zijn (grafiek 16), slechts 24 % geeft het omgekeerde aan. Nochtans zagen we in grafiek 7 dat ongeveer 7 op 10 leraren aangeeft de kennis van hun leerlingen te evalueren tijdens of na de les. Het lijkt dus vaker geëvalueerd te worden, dan dat er afspraken over de evaluatie worden gemaakt.

Cijfers in context: de nieuwe onderwijsdoelen voor het SO rond seksuele gezondheid zijn minder vrijblijvend dan de vakoverschrijdende eindtermen vroeger. Nu zijn ze resultaatsgebonden, met geëxpliciteerde kennis per eindterm. Voor veel scholen vraagt dit een andere manier van evalueren dan vroeger, toen ze enkel moesten aangeven dat ze gewerkt hadden rond het thema.

Vergelijking vorige vier vragen over communicatie over relationele en seksuele vorming

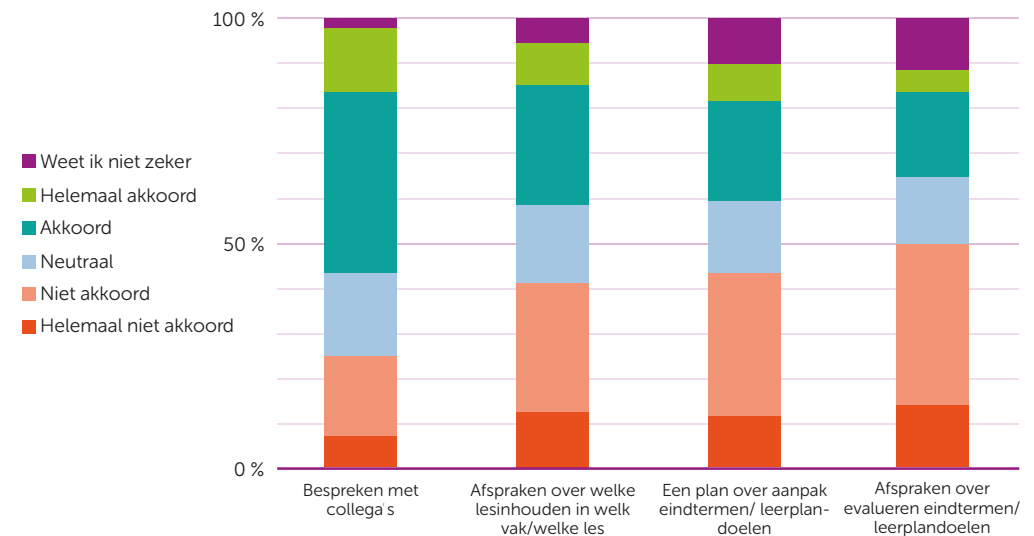
In grafiek 17 zie je de totalen van de vorige vier vragen:

- Ik bespreek de relationele en seksuele vorming op school met mijn collega's.
- Er zijn op mijn school afspraken over welke lesinhouden aan bod komen in welk vak/welke les.
- Er is op mijn school een plan over hoe we aan de eindtermen/leerplandoelen rond seksuele gezondheid gaan werken.
- Er zijn op mijn school afspraken over hoe we gaan evalueren of we de eindtermen/leerplandoelen rond seksuele gezondheid hebben behaald.

Denk eraan dat het gewoon secundair onderwijs (SO) oververtegenwoordigd is bij de berekening van de totalen in de vorige vragen.

De relationele en seksuele vorming wordt vaker besproken met collega's, dan dat er concrete afspraken of plannen over worden gemaakt.

Vergelijking van de totalen van de vorige vier vragen over communicatie over relationele en seksuele vorming.

Grafiek 17: De vergelijking van de totalen uit de voorbije vier vragen over communicatie over relationele en seksuele vorming.

2.1.15 Wie is er betrokken?

Vraagstelling: "Welke personen/functies zijn betrokken bij het geven van relationele en seksuele vorming op school (bijvoorbeeld klasleerkracht, directie, zorgleerkracht)?" Open vraag.

In het BuBaO (n=30) zijn het bijna altijd klasleerkrachten die de relationele en seksuele vorming geven, maar ook orthopedagogen, ondersteuners, psychologen, pedagogen, zorgleerkrachten, ...

In het BuSO (n=66) zijn het vaak klasleerkrachten, maar ook leerkrachten (geïntegreerde) algemene sociale vorming, orthopedagogen, psychologen, leerkrachten levensbeschouwelijke vakken, verpleegkundigen, ...

In de antwoorden van leraren BuBaO, BuSO en SO wordt soms ook een werkgroep RSV (relationele en seksuele vorming) vermeld. In het BaO werd dit geen enkele keer vermeld.

In het BaO (n=125) zijn het meestal klasleerkrachten, met specifiek de derde graadleerkrachten, soms ook zorgleerkrachten of externen (bijvoorbeeld vroedvrouwen).

In het SO (n=212) zijn het vaak leerkrachten natuurwetenschappen/biologie, maar ook klasleerkrachten, leerkrachten PAV, levensbeschouwelijke vakken, mens en samenleving, maatschappelijke vorming, burgerschap, zorgcoördinatoren, externen. Sommige respondenten geven aan niet goed te weten wie het geeft.

2.1.16 Kwaliteit van de relationele en seksuele vorming

Vraagstelling: "Hoe schat je de kwaliteit in van de relationele en seksuele vorming op jouw school? (Geef een score van 0 tot 10 door de schakelaar te verschuiven of een getal in te voeren. Hoe hoger het getal, hoe hoger de kwaliteit.)"

De scores verschillen niet zo sterk tussen de verschillende onderwijsniveaus. Bevraagde leraren geven de kwaliteit van de relationele en seksuele vorming op hun school ongeveer een 6,5. Ze geven hun scholen dus een voldoende, enkel leraren BaO geven hun school een onderscheiding. Er is dus een duidelijke marge voor verbetering.

	Totaal (n=438)	BuBaO (n=31)	BuSO (n=67)	BaO (n=125)	SO (n=215)
Gemiddelde	6,42	6,16	6,52	6,98	6,10

Tabel 5: Gemiddelde scores die leraren geven aan de kwaliteit van de relationele en seksuele vorming op hun school, per onderwijsniveau.

2.1.17 Beleidsinterventies op school

De volgende vier vragen gaan over de inschattingen van leraren over het beleid op school. Ze hebben steeds dezelfde antwoordopties (zie grafieken 18 t.e.m. 21).

Beleidsmatig valt er nog winst te behalen rond seksuele gezondheid. Er is in de minderheid van de scholen (varieert van 23 tot 34 %) een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag, een visie rond seksuele gezondheid, een plan om seksuele gezondheid te bevorderen of richtlijnen om te reageren na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Slechts een deel van de respondenten die aangeven een beleid te hebben op school, zegt ook regelmatig gebruik te maken van deze interventies (varieert van 14 tot 20 %). We weten niet hoe leraren dit interpreteren en welke verschillen ze tussen de 4 beleidsinterventies zien. We moeten dus voorzichtig zijn met het interpreteren van deze vragen.

Beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag

Er is in een minderheid van de scholen een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag dat regelmatig gebruikt wordt (15 %). Sommige scholen hebben wel zo'n beleid maar gebruiken het niet echt (14 %). 30 % van de bevroegde leraren geeft aan niet goed te weten of er zo'n beleid is op hun school. 41 % geeft aan geen beleid te hebben, waarvan 13 % er wel werk van wil maken. Een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag lijkt gebruikelijker in het buitengewoon dan in het gewoon onderwijs (grafiek 18).

Cijfers in context: 30 % van de bevroegde leraren geeft aan niet goed te weten of er zo'n beleid is op hun school. Het is mogelijk dat er op die scholen wel een beleid is, maar dat het niet voldoende gedragen wordt door het hele schoolteam. Nochtans kan elke leraar door leerlingen worden aangesproken over iets wat ze hebben meegemaakt en het is dan belangrijk dat ze weten welke stappen ze kunnen zetten.

Kinderen en jongeren in het buitengewoon onderwijs zijn vaker slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag⁷. Dit verklaart misschien waarom er in deze onderwijsniveaus vaker een beleid is. Bij het BaO is er misschien minder vaak een beleid omdat er minder gedrag wordt gesteld dat als seksueel wordt gezien, en omdat er minder een zorgafhankelijkheid is dan in het buitengewoon onderwijs? Scholen kunnen op www.grenswijs.be een beleid rond seksuele gezondheid en integriteit opstellen. Elke school is trouwens verplicht om een gezondheidsbeleid te hebben door het decreet over de leerlingenbegeleiding⁸, waar ook seksuele gezondheid onder valt.

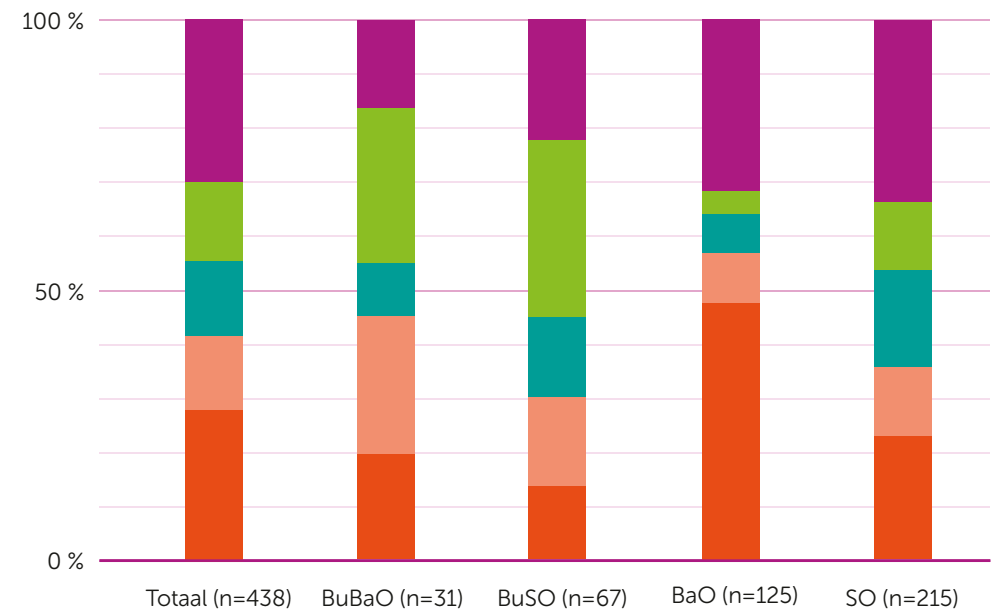
⁷ van Berlo, W., de Haas, S., van Oosten, N., van Dijk, L., Brants, L., Tonnon, S., & Storms, O. (2011). Beperkt weerbaar. Een onderzoek naar seksueel geweld bij mensen met een lichamelijke, zintuiglijke of verstandelijke beperking. Utrecht: Rutgers WPF/Movisie. Geraadpleegd via <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/publication-attachment/Beperkt%20weerbaar%20%5BMOV-181899-0.4%5D.pdf>

⁸ Wet: Decreet betreffende de leerlingenbegeleiding in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding (vlaanderen.be)

Cijfers in context: In Teacher Tapp (n=1264) werd een soortgelijke vraag gesteld aan leraren: "Heeft jouw school een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag?" 6 % zei daar 'ja, we hebben het en gebruiken het regelmatig', 8 % zei 'ja, we hebben het maar gebruiken het niet echt', 5 % zei 'nee, maar we willen er in de toekomst werk van maken', 27 % zei 'nee, we hebben het niet', 52 % zei 'ik heb er geen zicht op', en 3 % antwoordde 'niet van toepassing'. In de steekproef van Teacher Tapp is er dus een groter deel dat aangeeft er 'geen zicht op te hebben' (51 % vs. 30 % in de Grote Lerarenbevraging).

Het kan zijn dat er mede daardoor ook een kleiner deel aangeeft geen beleid te hebben in Teacher Tapp (27 %), dan in de Grote Lerarenbevraging (41 %). Ook in de steekproef van Teacher Tapp zien we dezelfde verschillen tussen buitengewoon en gewoon onderwijs terugkomen als het over beleid gaat.

Op mijn school hebben we een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag.

- Hier heb ik geen goed zicht op.
- Ja, we hebben het, en gebruiken het regelmatig.
- Ja, we hebben het, maar gebruiken het niet echt.
- Nee, we willen er in de toekomst werk van maken.
- Nee, we hebben het niet.

Grafiek 18: De mate waarin er een beleid over seksueel (grensoverschrijdend) gedrag is op school, per onderwijsniveau.

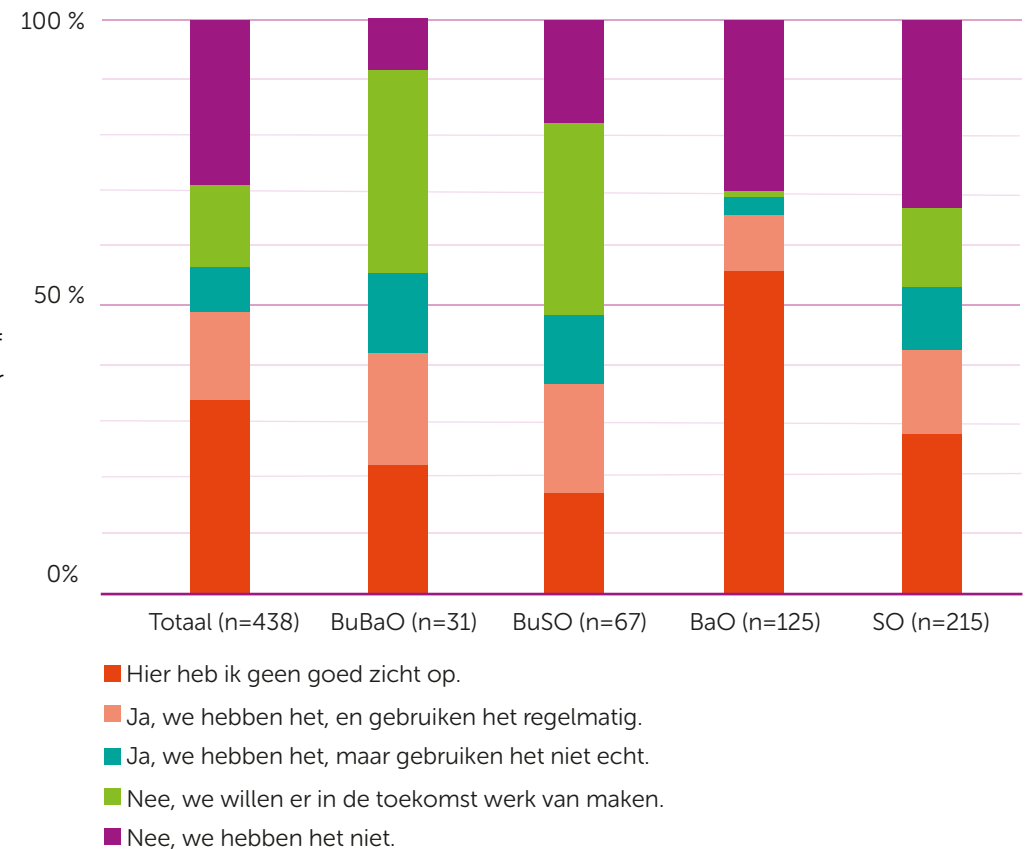
Visie op seksuele gezondheid

Deze cijfers lopen sterk gelijk met die van de vorige vraag. Er is in een minderheid van de scholen een visie rond seksuele gezondheid die regelmatig gebruikt wordt (14 %). Sommige scholen hebben wel een visie maar gebruiken die niet echt (9 %). 29 % van de bevroegde leraren geeft aan niet goed te weten of er zo'n visie is op hun school. 48 % geeft aan geen visie te hebben, maar er wel werk van te willen maken.

Meer leraren in buitengewoon onderwijs geven aan een visie rond seksueel gedrag te hebben op hun school dan leraren in gewoon onderwijs (grafiek 19). Deze groep is echter in geen enkel onderwijsniveau een meerderheid.

Een aanzienlijk deel van de bevroegde leraren geeft aan niet goed te weten of er op hun school een visie is rond seksuele gezondheid. Het is mogelijk dat er op die scholen wel een visie is neergeschreven, maar dat die niet voldoende leeft bij het hele schoolteam. Nochtans kan een gedragen visie leraren ondersteunen bij het geven van relationele en seksuele vorming, of wanneer ouders er kritische vragen over stellen.

Mijn school heeft een visie op seksuele gezondheid. We weten wat seksuele gezondheid voor ons betekent en waar we naar streven.

Grafiek 19: De mate waarin er een visie over seksueel (grensoverschrijdend) gedrag is op school, per onderwijsniveau.

Plan om seksuele gezondheid te bevorderen

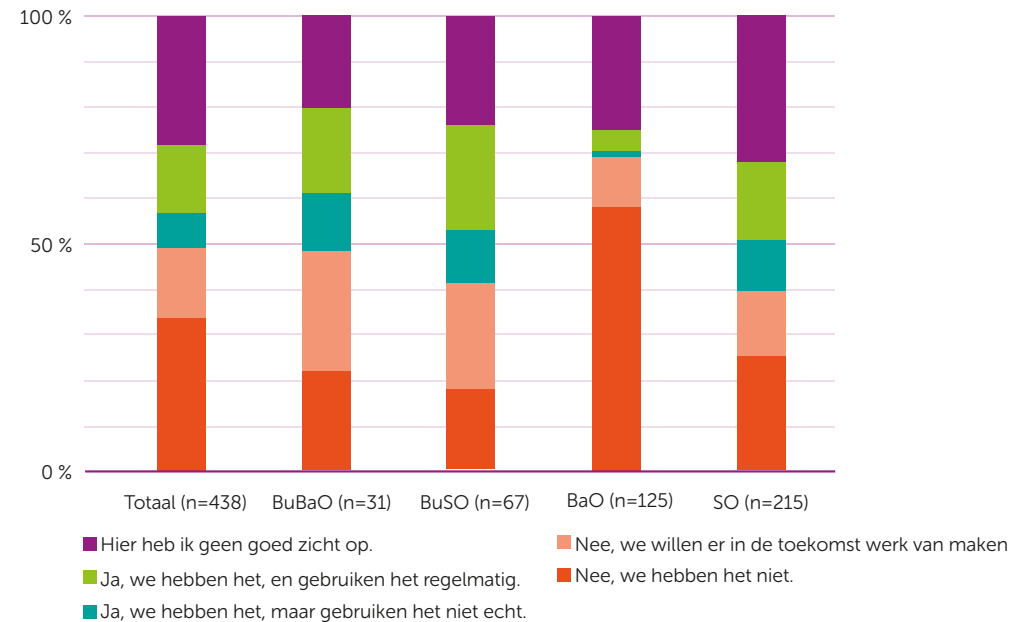
Vraagstelling: "Mijn school heeft een plan om de seksuele gezondheid te bevorderen (onder meer via vorming, afspraken rond privacy en sociale omgang, groepsvormende activiteiten, aanspreekpunten, risico's in kaart brengen)."

Deze cijfers lopen ongeveer gelijk met die van de vorige twee vragen. Er is in een minderheid van de scholen een plan om seksuele gezondheid te bevorderen dat regelmatig gebruikt wordt (14%). Sommige scholen hebben wel een plan, maar gebruiken het niet echt (9%). 28% van de bevroegde leraren geeft aan niet goed te weten of er zo'n plan is op hun school. 49% van de leraren geeft aan geen plan te hebben, maar er wel werk van te willen maken.

Er lijkt vaker een plan hierrond te zijn in het buitengewoon onderwijs dan in het gewoon onderwijs. Meer leraren in het BuBaO en BuSO geven aan een plan op hun school te hebben om de seksuele gezondheid te bevorderen dan leraren in het BaO of SO (grafiek 20). Deze groep vormt echter in geen enkel onderwijsniveau een meerderheid.

Een aanzienlijk deel van de bevroegde leraren geeft aan niet goed te weten of er een plan is om de seksuele gezondheid te bevorderen. Het is mogelijk dat er op die scholen wel een plan is neergeschreven, maar dat het niet voldoende leeft bij het hele schoolteam. Nochtans is het best dat het hele team minstens op de hoogte is van zo'n plan.

Mijn school heeft een plan om de seksuele gezondheid te bevorderen.

Grafiek 20: De mate waarin er een plan is op school om de seksuele gezondheid te bevorderen, per onderwijsniveau.

Cijfers in context: op scholen komen er soms incidenten van seksueel grensoverschrijdend gedrag naar boven, waarop de school gepast moet reageren. Het is belangrijk dat er niet enkel een plan is om te reageren na een incident, maar ook over hoe de school risico's kan beperken en het algemeen welzijn van de leerlingen en het schoolklimaat kan ondersteunen. Scholen kunnen op www.grenswijs.be een beleid rond seksuele gezondheid en integriteit opstellen, vertrekkend van de inspanningen die ze al doen.

Richtlijnen om te reageren na een incident

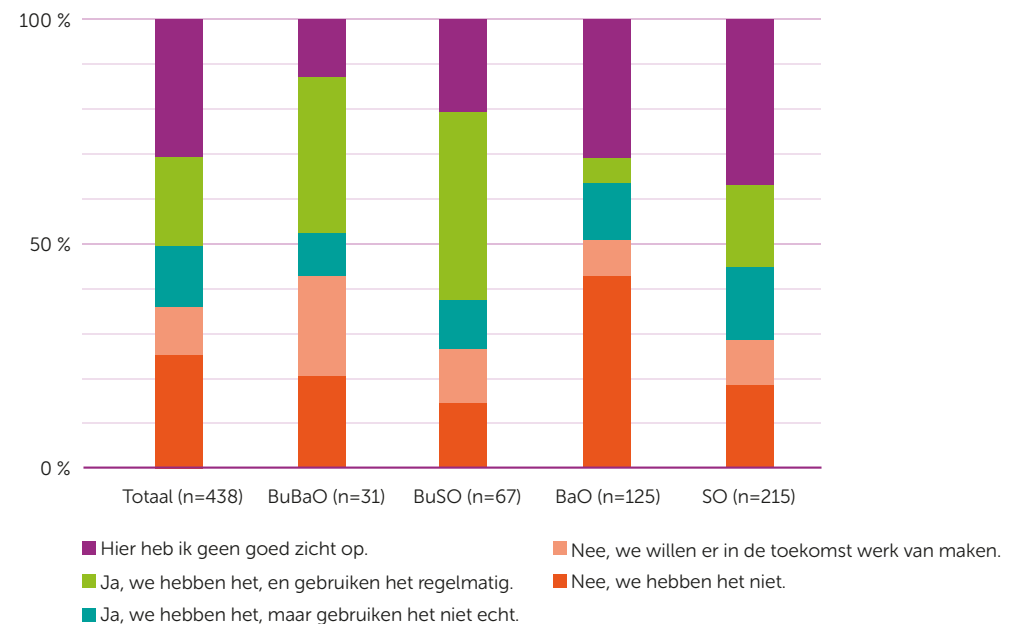
Deze cijfers lopen ongeveer gelijk met die van de vorige drie vragen, hoewel er iets meer positief wordt geantwoord. Er zijn in een minderheid van de scholen richtlijnen om te reageren na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag die regelmatig gebruikt worden (20 %). Sommige scholen hebben wel richtlijnen, maar gebruiken ze niet echt (14 %). 31 % van de bevroegde leraren geeft aan niet goed te weten of er zo'n richtlijnen zijn op hun school. 35 % geeft aan geen richtlijnen te hebben, maar er wel werk van te willen maken.

Er lijken vaker richtlijnen te zijn in het BuBaO, BuSO en SO, dan in het BaO (grafiek 21). Deze groep vormt enkel in het BuSO een meerderheid.

In het BaO geeft een groot deel van de bevroegde leraren aan dat er geen richtlijnen zijn of dat ze er geen goed zicht op hebben. Ook in het SO is er een grote groep die zegt er geen goed zicht op te hebben.

Cijfers in context: het is belangrijk dat elke leerkracht minstens een leerling kan opvangen, kan doorverwijzen naar het CLB, weet met wie ze dit wel en niet mogen of moeten bespreken. Daarbij is het voor scholen vaak een complexe, emotioneel beladen periode, waarbij er zo snel mogelijk over veel zaken duidelijkheid moet zijn: wie heeft wat gedaan, is er nog gevaar, hoe brengen we de ouders op de hoogte, enz. Op voorhand nadenken over je aanpak kan helpen om hiermee om te gaan. Ook de [pedagogische begeleidingsdienst](#) kan hierin bijstaan.

Mijn school heeft richtlijnen om te reageren na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Grafiek 21: De mate waarin de school richtlijnen heeft om te reageren na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag, per onderwijsniveau.

Vergelijking vorige vier vragen over beleidsinterventies

We kunnen de resultaten van de vorige vier vragen ook met elkaar vergelijken, maar maken daar nog een tussenstapje voor. We gaan het gemiddelde wegen met zelf toegekende scores. Doordat de antwoordopties oplopen van 'niet gebruiken' naar 'veel gebruiken', kunnen we de antwoordopties ook oplopend scoren van 1 tot en met 4. De scores zijn geen correcte afspiegeling van de antwoordopties. We kunnen niet stellen dat een score van 2 ook betekent dat iets 2 keer zoveel gebruikt wordt als iets dat als 1 wordt gescoord. Toch geeft een gewogen gemiddelde wel wat info over waar er meer of minder sterk wordt op ingezet.

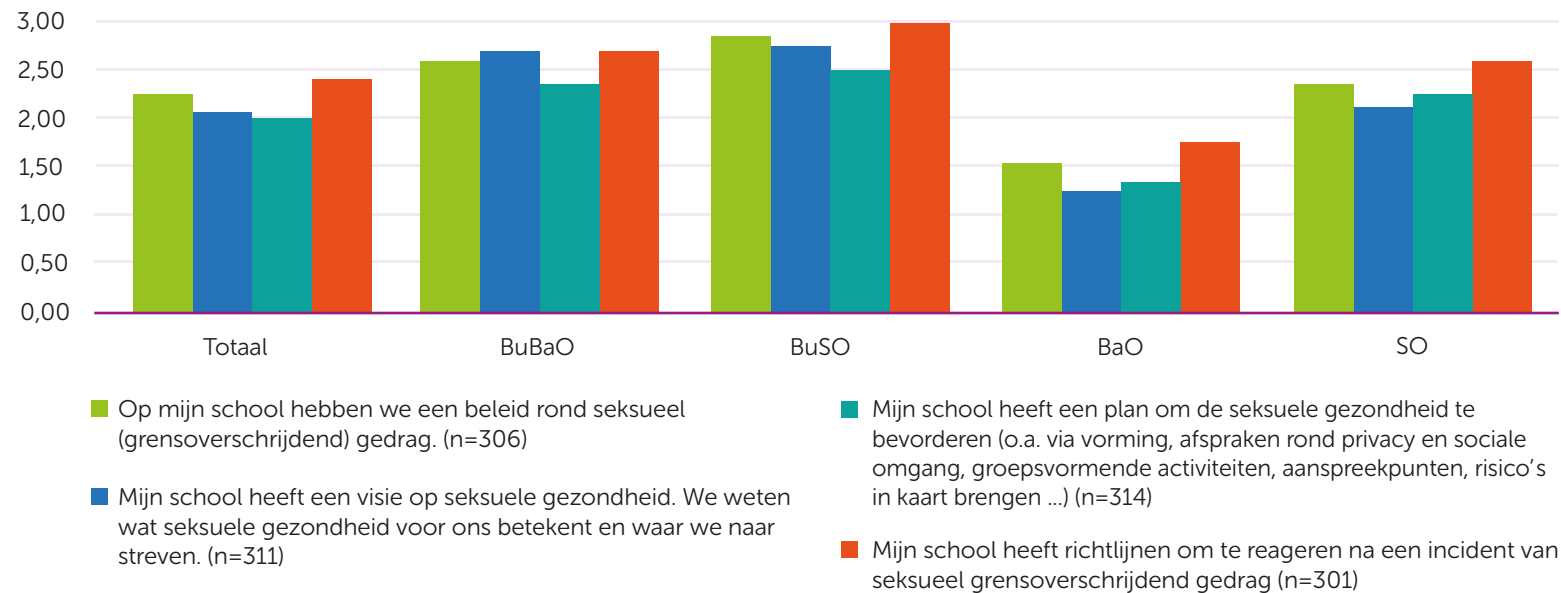
1. Nee, we hebben het niet. (score = 1)
2. Nee, we willen er in de toekomst werk van maken. (score = 2)
3. Ja, we hebben het, maar gebruiken het niet echt. (score = 3)
4. Ja, we hebben het en gebruiken het regelmatig. (score = 4)
5. Hier heb ik geen goed zicht op. (Krijgt geen score en wordt niet mee verrekend in aantal respondenten.)

We vermenigvuldigen hoeveel keer een bepaalde antwoordoptie werd aangeduid met de score die wij eraan hebben toegekend, en delen ze door het aantal respondenten van die vraag om een gewogen gemiddelde te krijgen. Het aantal respondenten verschilt per vraag omdat er de respondenten die aangaven er geen goed zicht op te hebben niet mee werden verrekend. Het gewogen gemiddelde is telkens een getal dat tussen de theoretische minimumscore (=1, iedereen duidt het eerste antwoord aan) en de theoretische maximumscore (=4, iedereen duidt het vierde antwoord aan) ligt. Het is dus geen score waarbij je een bepaalde antwoordoptie als gemiddelde krijgt. Je krijgt wel een indicatie van hoe sterk er op iets wordt ingezet, relatief aan elkaar.

We zien in grafiek 22 dat er in het BuBaO, BuSO en SO meer beleidsmatig gewerkt lijkt te worden dan in het BaO.

Vergelijking gewogen gemiddelden vorige vier vragen: de mate waarin er wordt ingezet op bepaalde beleidsinterventies rond seksuele gezondheid op school.

Grafiek 22: De mate waarin er wordt ingezet op bepaalde beleidsinterventies rond seksuele gezondheid op school, in gewogen gemiddelden, per onderwijsniveau.

2.1.18 Wat zou je helpen?

Vraagstelling: "Wat zou je helpen om relationele en seksuele vorming te (beginnen) geven?" Met de antwoordopties in de volgorde zoals in de bevraging:

- Iemand observeren die relationele en seksuele vorming geeft.
- Iemand die samen met mij relationele en seksuele vorming geeft (co-teaching).
- Een (online) vorming voor mezelf als leerkracht.
- Een (online) vorming voor het schoolteam.
- Lesmateriaal op maat van mijn leerlingen.
- Didactische tips om een bepaald thema aan te kaarten.
- Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan mijn leerlingen.
- Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan leerlingen met een diverse achtergrond.
- Meer steun van mijn collega's.
- Meer steun van mijn directie.
- Een handleiding voor een ouderavond rond relationele en seksuele vorming op school.
- Een schoolvisie over relaties en seksualiteit.
- Een werkgroep op school over relationele en seksuele vorming.
- Een overzicht van welke lesinhouden gepast zijn voor welke leeftijd/ontwikkelingsfase.
- Duidelijkheid over de eindtermen/ontwikkelingsdoelen/leerplandoelen over dit thema.

- Een goede informatiesite op maat van jongeren.
- Iets anders, namelijk...
- Geen van de bovenstaande.

De bevroegde leraren mochten zoveel zaken aanduiden als ze wilden.

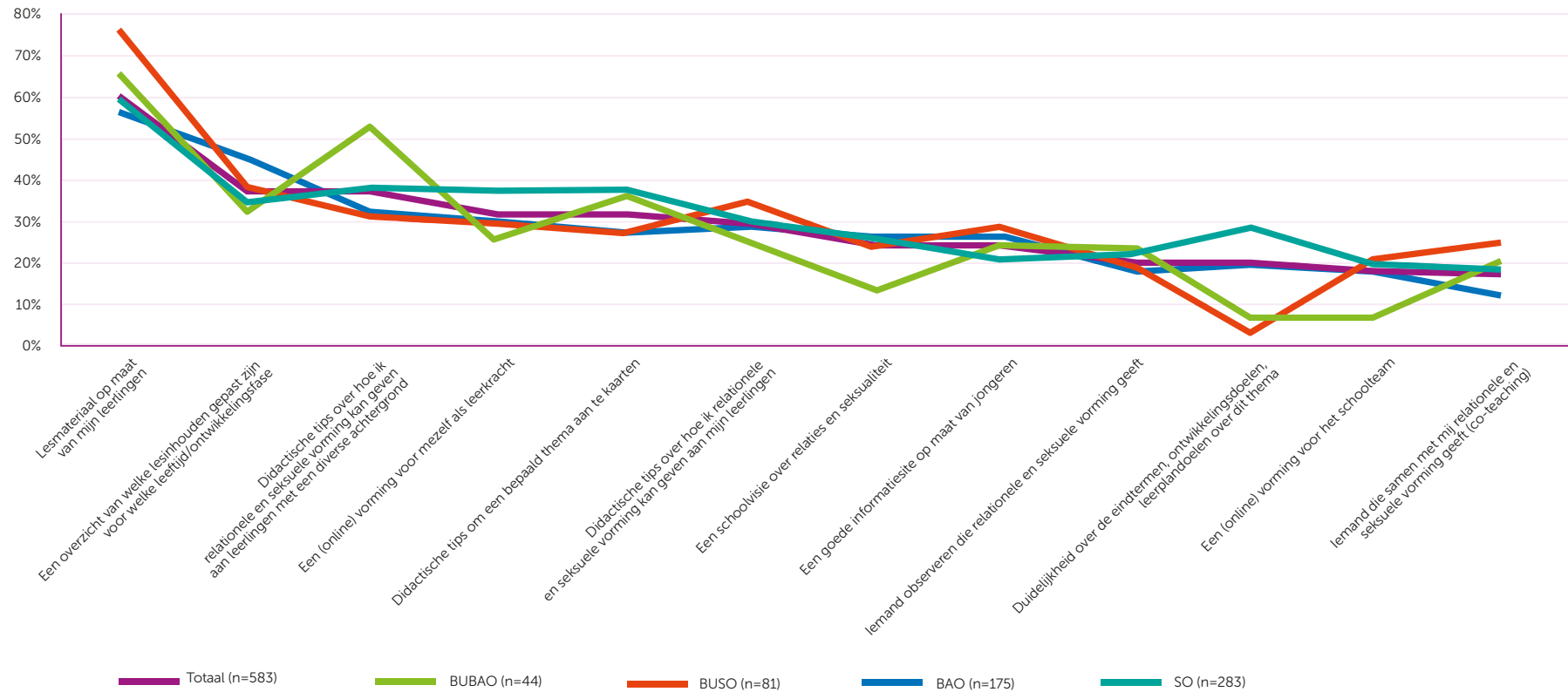
De zaken die leraren zouden helpen om relationele en seksuele vorming te geven lopen tamelijk gelijk over verschillende onderwijsniveaus heen (grafiek 23). Lesmateriaal op maat van de leerlingen zou bij alle onderwijsniveaus het meest helpen (tabel 6). Deze optie werd door 56 % van de leerkrachten in het BaO tot 75 % van de leerkrachten in het BuSO aangeduid.

Dezelfde vijf zaken vullen de top 6 van elk onderwijsniveau aan, telkens in een iets andere volgorde. Een overzicht van gepaste lesinhouden gepast zijn voor per leeftijd en ontwikkelingsfase zou erg helpen voor alle onderwijsniveaus. Verder zijn leraren op zoek naar didactische tips: over relationele en seksuele vorming aan leerlingen met een diverse achtergrond, aan hun specifieke doelgroep, of over een bepaald thema. Ook een (online) vorming voor hen als leraar zou hen helpen.

De top 7 eindigt anders per onderwijsniveau: iemand observeren die relationele en seksuele vorming geeft in het BuBaO, een goede informatiesite op maat van jongeren in het BuBaO en BuSO, een schoolvisie over relaties en seksualiteit in het BaO, en duidelijkheid over de eindtermen/ontwikkelingsdoelen/leerplandoelen over dit thema worden in het SO nog genoemd.

Wat zou je helpen om relationele en seksuele vorming te (beginnen) geven?

Grafiek 23: de 12 meest aangeduide zaken die leraren zouden helpen om relationele en seksuele vorming te (beginnen) geven, per onderwijsniveau, gesorteerd volgens de scores van het totaal (paarse lijn).

	Totaal (n= 432)	BuBaO (n=31)	BuSO (n=67)	BaO (n=123)	SO (n=211)
1	Lesmateriaal op maat van mijn leerlingen. (61 %)	Lesmateriaal op maat van mijn leerlingen. (65 %)	Lesmateriaal op maat van mijn leerlingen. (75 %)	Lesmateriaal op maat van mijn leerlingen. (56 %)	Lesmateriaal op maat van mijn leerlingen. (60 %)
2	Een overzicht van welke lesinhouden gepast zijn voor welke leeftijd/ontwikkelingsfase. (38 %)	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan leerlingen met een diverse achtergrond. (52 %)	Een overzicht van welke lesinhouden gepast zijn voor welke leeftijd/ontwikkelingsfase. (37 %)	Een overzicht van welke lesinhouden gepast zijn voor welke leeftijd/ontwikkelingsfase. (45 %)	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan leerlingen met een diverse achtergrond. (38 %)
3	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan leerlingen met een diverse achtergrond. (36 %)	Didactische tips om een bepaald thema aan te kaarten. (35 %)	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan mijn leerlingen. (33 %)	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan leerlingen met een diverse achtergrond. (33 %)	Een (online) vorming voor mezelf als leerkracht. (37 %)
4	Een (online) vorming voor mezelf als leerkracht. (33 %)	Een overzicht van welke lesinhouden gepast zijn voor welke leeftijd/ontwikkelingsfase. (32 %)	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan leerlingen met een diverse achtergrond. (31 %)	Een (online) vorming voor mezelf als leerkracht. (30 %)	Didactische tips om een bepaald thema aan te kaarten. (37 %)
5	Didactische tips om een bepaald thema aan te kaarten. (33 %)	Een (online) vorming voor mezelf als leerkracht. (26 %)	Een (online) vorming voor mezelf als leerkracht. (28 %)	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan mijn leerlingen. (28 %)	Een overzicht van welke lesinhouden gepast zijn voor welke leeftijd/ontwikkelingsfase. (35 %)
6	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan mijn leerlingen. (30 %)	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan mijn leerlingen. (26 %)	Didactische tips om een bepaald thema aan te kaarten. (27 %)	Didactische tips om een bepaald thema aan te kaarten. (28 %)	Didactische tips over hoe ik relationele en seksuele vorming kan geven aan mijn leerlingen. (31 %)
7	Een schoolvisie over relaties en seksualiteit. (25 %)	Iemand observeren die relationele en seksuele vorming geeft. (23 %) of een goede informatiesite op maat van jongeren. (23 %)	Een goede informatiesite op maat van jongeren. (27 %)	Een schoolvisie over relaties en seksualiteit. (27 %)	Duidelijkheid over de eindtermen/ ontwikkelingsdoelen/ leerplandoelen over dit thema. (27 %)

Tabel 6: De top 7 van zaken die leraren zouden helpen om relationele en seksuele vorming te (beginnen) geven, per onderwijsniveau.

Antwoordopties die minder vaak aangeduid werden:

- Meer steun van mijn collega's. (2 %)
- Iets anders, namelijk... (3 %)
- Meer steun van mijn directie. (3 %)
- Geen van de bovenstaande. (6 %)
- Een handleiding voor een ouderavond rond relationele en seksuele vorming op school. (9 %)
- Een werkgroep op school over relationele en seksuele vorming. (12 %)

Cijfers in context: Sensoa biedt al heel wat zaken aan die in de top 7 staan. Die mogen dus zeker nog meer gepromoot worden bij leraren:

- Er staan heel wat lesmaterialen verzameld op www.sensoa.be/materiaal en op KlasCement.
- Per thema en per doelgroep, waaronder leerlingen met een beperking en superdiverse klassen, staan er lesmaterialen, didactische tips, leeftijds-geschikte leerdoelen en (online) vormingen op www.sensoa.be. Leraren vinden er tips over hoe ze een leerlijn kunnen uitbouwen op hun school, opleidingen op maat van hun school of via webinars. Er staat een oplistijng van de eindtermen rond seksuele gezondheid.
- Op www.grenswijs.be staan er verschillende oefeningen om tot een visie en een beleid over seksuele gezondheid te komen.

2.1.19 Via welke kanalen ontvangen ze informatie?

Vraagstelling: *“Via welke kanalen ontvang je momenteel informatie over de onderwijspraktijk (bijvoorbeeld info over vormingen, didactische tips, lesmateriaal).”* De bevroegde leraren mochten zoveel opties aanduiden als ze wilden, met de antwoordopties hieronder weergegeven in de volgorde zoals in de vragenlijst.

- Via collega's.
- Via de directie.
- Via Klasse.
- Via (de nieuwsbrief van) de pedagogische begeleidingsdienst.
- Via KlasCement.
- Via educatieve uitgeverijen.
- Via (lerarengroepen op) Facebook.
- Via Instagram.
- Via andere sociale media.
- Via een andere weg, namelijk ...

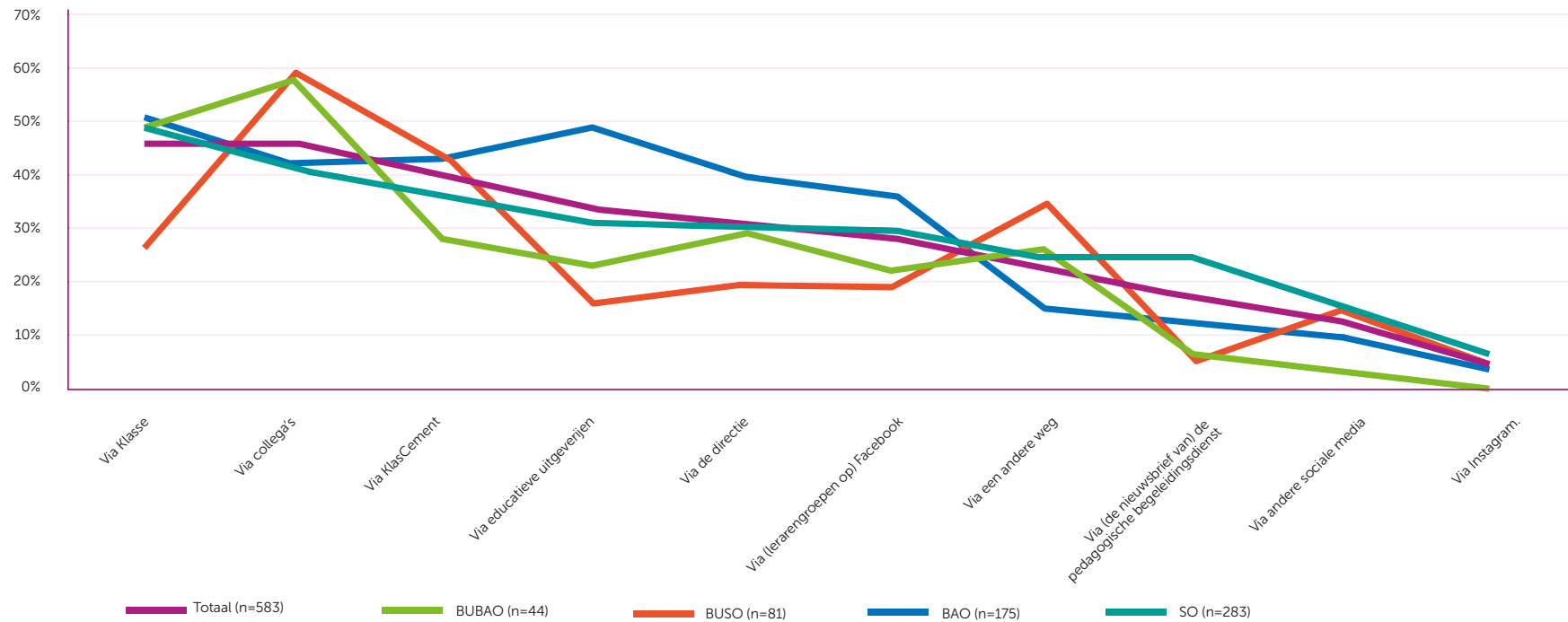
We hebben respondenten geworven via Klasse, nieuwsbrieven van enkele onderwijskoepels en de nieuwsbrief van Sensoa en via advertenties op Facebook, dus dit kan de antwoorden wel vertekenen.

In het BuBaO en BuSO ontvangen de meeste leraren info via hun collega's, maar ook in het BaO en SO spelen ze een belangrijke rol. In het BuBaO, BaO en SO wordt Klasse vaak genoemd, terwijl dit bij BuSO pas op de vierde plaats komt. KlasCement is over alle onderwijsniveaus een tamelijk belangrijke infobron. Educatieve uitgeverijen, de directie, en (lerarengroepen op) Facebook lijken belangrijker infobronnen te zijn voor BaO en SO dan voor het BuBaO en BuSO. Instagram lijkt geen belangrijke infobron te zijn voor de onderwijspraktijk.

Bij 'via een andere weg, namelijk...' worden 'Sensoa' en 'zelf op zoek gaan' veel neergeschreven als verduidelijking.

Via welke kanalen ontvang je momenteel informatie over de onderwijspraktijk (bv. info over vormingen, didactische tips, lesmateriaal)?

Grafiek 24: De kanalen waarmee leraren info over de onderwijspraktijk ontvangen, per onderwijsniveau.

2.1.20 Bekendheid Week van de Lentekriebels

Vraagstelling: *“Ken je de Week van de Lentekriebels? Dit is een campagne waarmee Sensoa relationele en seksuele vorming in het Vlaamse onderwijs wil stimuleren.”*

Van het totaal aantal bevroagden kent 1 op 3 de Week van de Lentekriebels. De campagne is minder bekend in het BaO en beter bekend in het BuSO. De hoge bekendheid bij BuSO kan ook liggen aan de werving van de respondenten via de Sensoa-nieuwsbrief: bij de vorige vraag zien we dat bevroagde leraren BuSO minder hun info krijgen via algemene kanalen zoals Klasse en educatieve uitgeverijen, en meer via een andere weg, waarbij Sensoa zelf veel werd genoemd.

Cijfers in context: de Week van de Lentekriebels heeft vaak een thema dat eerder op maat van jongeren dan op maat van kinderen is, zoals bijvoorbeeld sexting, anticonceptie, soa's. Dat kan verklaren waarom de cijfers lager liggen in het BuBaO en BaO.

Er is een duidelijke vertekening van de resultaten bij deze vraag, waarschijnlijk door de manier waarop de leraren zijn gerekruteerd of door de vraagstelling. In Teacher Tapp (n=1247) is een gelijkaardige vraag gesteld: “Hoorde je al van de Week van de Lentekriebels?” In totaal antwoordde 11 % 'ja', 87 % 'nee' en 2 % 'niet van toepassing', de campagne is daar dus een stuk minder bekend. In het lager onderwijs geeft daar 9 % aan al van de campagne te hebben gehoord, 13 % in het secundair onderwijs en 13 % in het buitengewoon onderwijs. Een deel van het verschil kan te wijten zijn aan de extra uitleg over de campagne bij de vraag in de Grote Lerarenbevraging.

	Totaal (n=432)	BuBaO (n=31)	BuSO (n=67)	BaO (n=123)	SO (n=211)
Ja	33 %	32 %	51 %	16 %	37 %
Nee	63 %	65 %	45 %	79 %	59 %
Ik weet het niet zeker	4 %	3 %	4 %	5 %	4 %

Tabel 7: Bekendheid Week van de Lentekriebels, per onderwijsniveau.

2.1.21 Welke info willen ze ontvangen?

Dit was een open vraag: *“Welke info over relationele en seksuele vorming zou je graag ontvangen?”*

In het BuBaO zien we vooral vragen naar lesmateriaal en didactische tips voor specifieke doelgroepen (bijvoorbeeld voor kinderen met een autismespectrumstoornis).

In het BuSO zien we vooral vragen naar lesmaterialen en didactische tips voor specifieke doelgroepen.

In het BaO zien we vooral vragen naar lesmateriaal en een overzicht van welke info geschikt is voor welke leeftijd, vooral in de lagere leerjaren. De vraag naar tips over omgaan met religieuze overtuigingen komt hier af en toe naar boven.

In het SO zien we vooral vragen naar lesmateriaal, algemene tips, info over gender en seksuele diversiteit, tips om met culturele en religieuze verschillen in de klas om te gaan.

2.2 Analyse over de voorbereiding vanuit de lerarenopleiding

We weten hoe goed de bevroegde leraren zich voorbereid voelen om relationele en seksuele vorming te geven vanuit de lerarenopleiding. We kunnen dus ook kijken naar verschillen tussen leraren die zeggen goed voorbereid te zijn, en leraren die minder goed voorbereid zijn. Hiervoor nemen we de categorieën zoals in grafiek 12 en maken we twee nieuwe categorieën op basis daarvan. We nemen 'helemaal niet voorbereid' en 'een beetje voorbereid' samen, en noemen de nieuwe categorie 'minder goed voorbereid' (n=426). We nemen 'behoorlijk voorbereid' en 'uitstekend voorbereid' samen, en noemen de nieuwe categorie 'goed voorbereid' (n=30) (zie tabel 8).

Geen enkel onderwijsniveau scoort goed. 92 % tot 99 % zit in de groep die 'minder goed voorbereid' is.

Het totaal aantal leraren dat we voor de komende vergelijkingen zullen gebruiken, ligt lager dan sommige totalen uit de eerdere analyses. Dat komt doordat we enkel de respondenten analyseren die de vraag over de lerarenopleiding hebben ingevuld. Deze vraag werd als 9de gesteld, waarbij er 311 van de 767 leraren de enquête al hadden stopgezet. We laten dus de leraren weg die voor of bij vraag 9 zijn afgehaakt.

Bij de vergelijking van de competenties hieronder zien we dat zelfs de 'minder goed voorbereide' leraren 'beter' scoren op enkele vragen dan de totale groep bij grafieken 2 t.e.m. 5, doordat de afhakers (die de scores naar beneden haalden) in die grafieken nog werden meegeteld.

	Helemaal niet voorbereid		Een beetje voorbereid		Behoorlijk voorbereid		Uitstekend voorbereid		Totaal
Oude categorie	75 %	n=341	19 %	n=85	6 %	n=26	1 %	n=4	456
Nieuwe categorie	'Minder goed voorbereid' 93 % n=426				'Goed voorbereid' 7 % n=30				456

Tabel 8: Samenvoeging van antwoordcategorieën tot nieuwe categorieën.

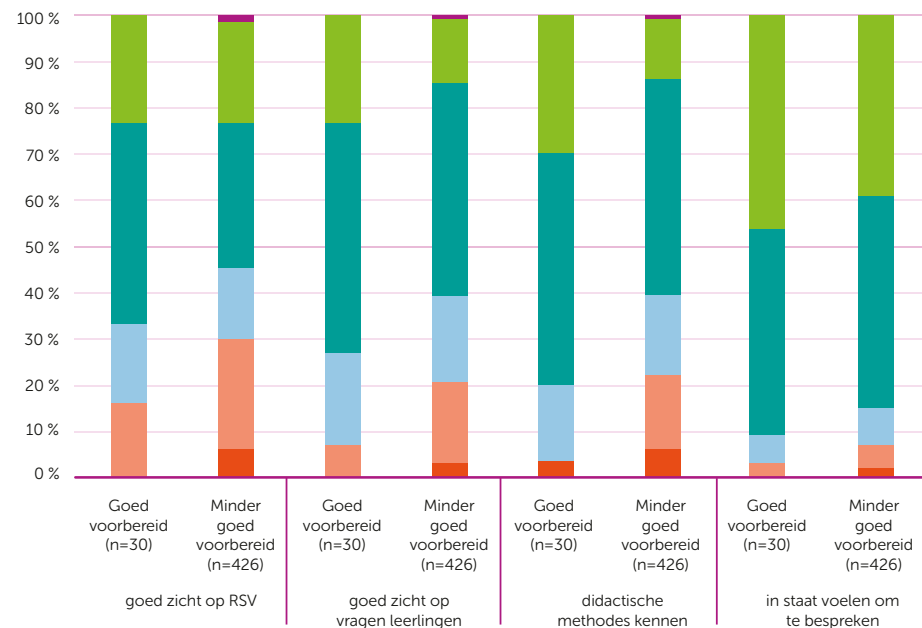
	'Minder goed voorbereid' 93 % n=426		'Goed voorbereid' 7 % n=30		Totaal
BaO	99 %	n=133	1 %	n=2	135
SO	92 %	n=208	8 %	n=22	227
BuBaO	97 %	n=29	3 %	n=1	30
BuSO	92 %	n=56	8 %	n=5	61

Tabel 9: Verdeling van de nieuwe antwoordcategorieën over de onderwijsniveaus.

2.2.1 Vergelijking van enkele competenties

Bij grafieken 2 tot en met 5 bekeken we hoe de bevroegde leraren denken over vier stellingen. Als we de data herbekijken met de nieuwe categorieën, dan zien we dat de goed voorbereide leraren telkens meer met de stellingen akkoord gaan dan de minder goed voorbereide leraren (grafiek 25). Doordat er weinig leraren zich goed voorbereid voelen, zitten er soms slechts enkele respondenten in een antwoordcategorie, wat de betrouwbaarheid van de resultaten naar beneden haalt. De goed voorbereide leraren:

- hebben een beter zicht op de relationele en seksuele vorming op school;
- hebben een beter zicht op de vragen van hun leerlingen over relaties en seksualiteit;
- kennen enkele didactische methodes of technieken om een les relationele en seksuele vorming goed te laten verlopen en;
- voelen zich beter in staat om relaties en seksualiteit te bespreken (hoewel het verschil bij deze laatste stelling wel kleiner is).

Weten of hier ook een causaal verband is, zou verder onderzoek vragen. Mogelijk speelt de leeftijd of eigen betrokkenheid rond het thema van de respondenten een rol. Bij de open bijvraag 'Wat kon er beter volgens jou?' kwamen bij de groep goed voorbereide leraren twee antwoorden meerdere keren terug, namelijk dat ze destijds als student zelf hadden gekozen om een bepaald project rond relationele en seksuele vorming te doen, of dat het in niet-confessionele zedenleer aan bod kwam. Het eerste antwoord wijst alleszins al in de richting dat deze leraren voordien al gemotiveerd waren om rond relaties en seksualiteit te werken.

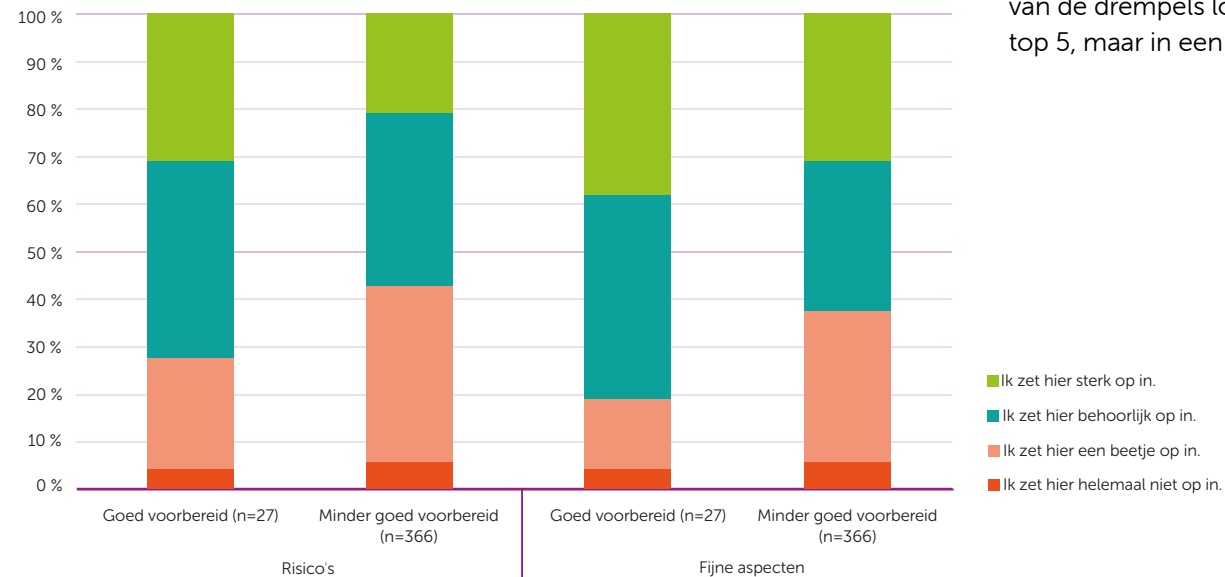
Vergelijking in functie van ervaringen lerarenopleiding bij 4 vragen

Grafiek 25: vergelijking tussen leraren die goed voorbereid en minder voorbereid zijn vanuit de lerarenopleidingen over 4 stellingen.

2.2.2 Aandacht voor risico's en fijne aspecten

Goed voorbereide respondenten lijken meer aandacht te besteden aan zowel risico's van relaties en/of seksualiteit als aan de fijne aspecten ervan (grafiek 26). Het kan zijn dat ze vaker relationele en seksuele vorming geven, of vaker beide aspecten aan bod laten komen in hun lessen. Het zou ook kunnen liggen aan de samenstelling van de groepen (meer SO en minder BaO in 'goed voorbereide' groep).

In welke mate zet je in op volgende aspecten tijdens je les relationele en seksuele vorming?

Grafiek 26: vergelijking tussen leraren die goed voorbereid en minder voorbereid zijn vanuit de lerarenopleidingen over de mate waarin ze inzetten op de risico's en fijne aspecten van relaties en/of seksualiteit.

2.2.3 Redenen om relationele en seksuele vorming te geven

De top 6 van redenen om relationele en seksuele vorming te geven is identiek, ongeacht of leraren zich goed of minder goed voorbereid voelden vanuit de lerarenopleiding (zie het totaal in grafiek 9 en tabel 3).

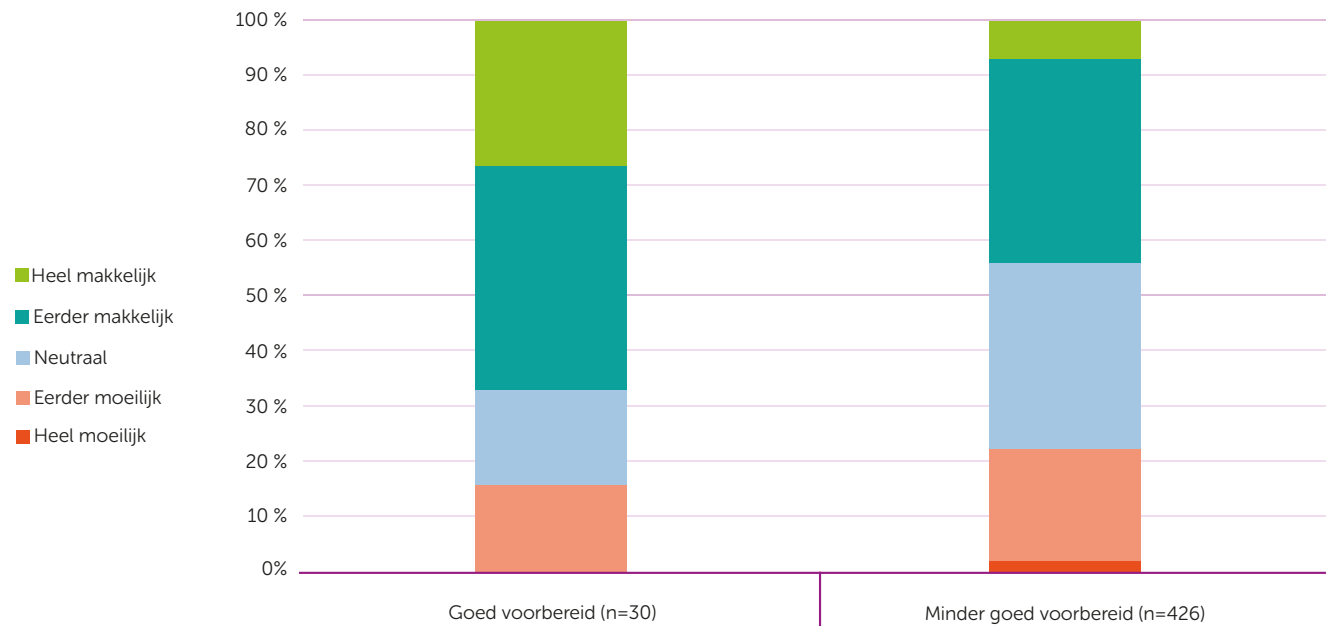
2.2.4 Drempels om relationele en seksuele vorming te geven.

Bevraagde leraren die goed voorbereid zijn vanuit de lerarenopleiding geven vaker aan geen drempels te ervaren om relationele en seksuele vorming te geven, dan leraren die minder goed voorbereid zijn (47 % vs. 33 %). De rest van de drempels lopen gelijk: dezelfde drempels staan bij beide groepen in de top 5, maar in een licht verschillende volgorde.

2.2.5 Lesgeven over een nieuw thema

De bevroegde leraren die zich beter voorbereid voelen vanuit de lerarenopleiding, zouden het makkelijker vinden om een les te geven over een nieuw relationeel of seksueel thema (zie grafiek 27). We kunnen helaas in dit onderzoek geen oorzakelijk verband leggen hiertussen.

Hoe zou je het vinden om in de komende periode een les te geven over een relationeel of seksueel thema waar je nog nooit les hebt over gegeven?

Grafiek 27: De mate waarin leraren het makkelijk of moeilijk vinden om een les te geven over een relationeel of seksueel thema waarover ze nog nooit les hebben gegeven, naargelang hoe goed de leraren zich voorbereid voelen vanuit de lerarenopleiding.

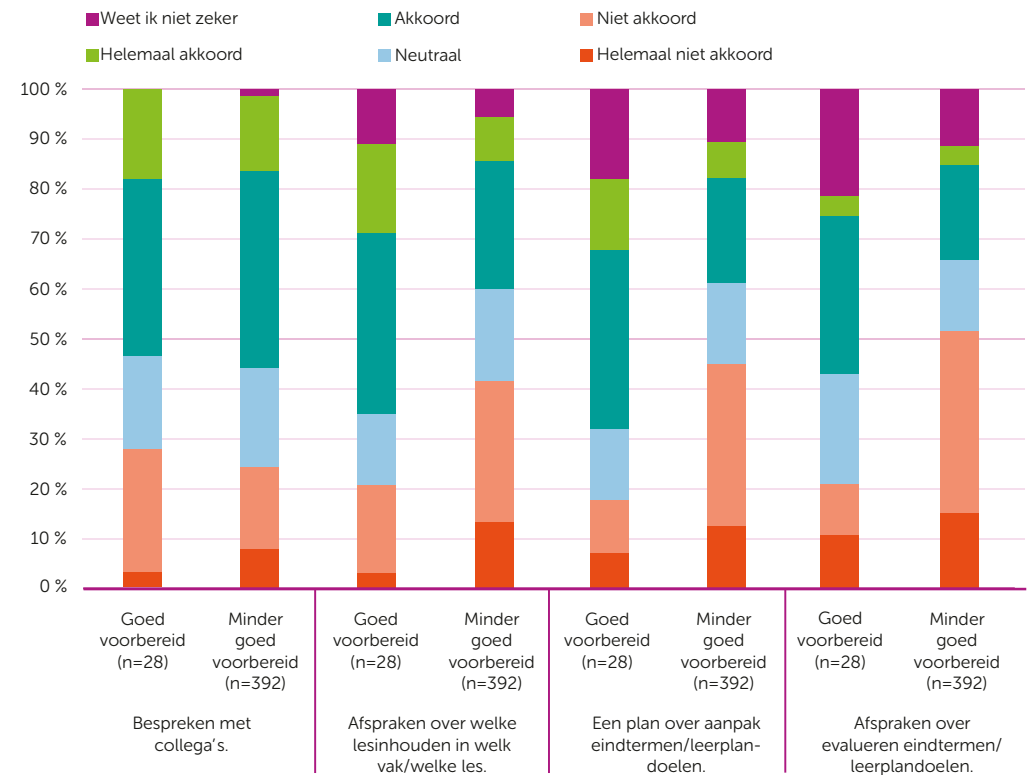
2.2.6 Vergelijking communicatie over relationele en seksuele vorming op school

Er is geen duidelijk verschil in de mate waarin de bevestigde leraren relationele en seksuele vorming bespreken met collega's (grafiek 28). Leraren die goed voorbereid zijn vanuit de lerarenopleiding geven wel vaker aan dat er op school:

- afspraken zijn over welke lesinhouden in welke les/welke vak aan bod komen;
- een plan is voor het bereiken van de eindtermen/leerplandoelen;
- en afspraken zijn over hoe ze de eindtermen/leerplandoelen gaan evalueren.

Komen leerkrachten die goed voorbereid zijn terecht in scholen die sterker inzetten op relationele of seksuele vorming? Of hebben ze zelf een bepaalde invloed op hun school? Daar hebben we meer onderzoek voor nodig.

Vergelijking communicatie op school tussen vanuit de lerarenopleiding goed en minder goed voorbereide leraren.

Grafiek 28: Vergelijking van de communicatie over relationele en seksuele vorming op school tussen leraren die zich vanuit de lerarenopleiding goed of minder goed voorbereid voelen.

2.2.7 Beleidsinterventies op school

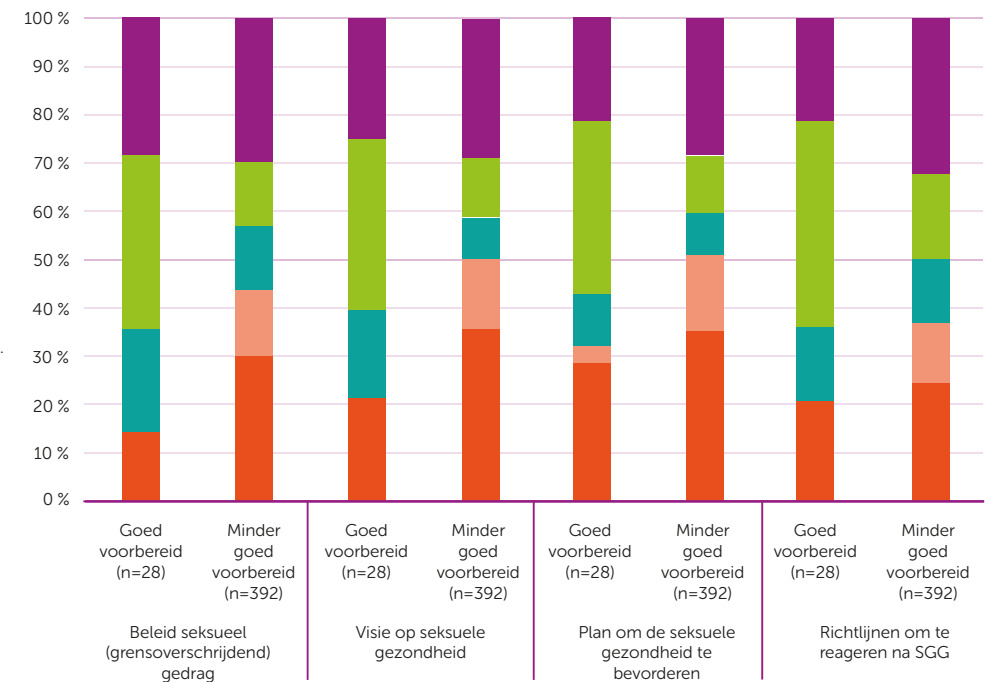
In grafieken 18 tot en met 22 bekeken we in welke mate er bepaalde beleidsinterventies rond seksuele gezondheid zijn op school, namelijk een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag, een visie rond seksuele gezondheid, een plan om seksuele gezondheid te bevorderen of richtlijnen om te reageren na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Deze vier beleidsinterventies lijken vaker aanwezig te zijn op de scholen van de respondenten die goed voorbereid zijn vanuit de lerarenopleiding. Bij de goed voorbereide leraren zegt 46 à 57 % de beleidsinterventies te hebben op school, tegenover 21 à 31 % bij de minder goed voorbereide leraren. Het kleine aantal goed voorbereide leraren kan de resultaten vertekenen, maar het verschil is opvallend.

- Hier heb ik geen goed zicht op
- Ja, we hebben het, en gebruiken het regelmatig.
- Ja, we hebben het, maar gebruiken het niet echt.
- Nee, we willen er in de toekomst werk van maken.
- Nee, we hebben het niet.

Grafiek 29: Vergelijking van de beleidsinterventies op school tussen leraren die zich vanuit de lerarenopleiding goed of minder goed voorbereid voelen.

Indien er een link is tussen hoe goed bevestigde leraren zich voorbereid voelen vanuit de lerarenopleiding en hoe sterk hun school inzet op beleidsinterventies, hoe kunnen we dit dan verklaren? Komen leerkrachten die goed voorbereid zijn terecht in scholen die sterker inzetten op beleidsinterventies rond seksuele gezondheid? Of hebben ze zelf een bepaalde invloed op hun school? Daar hebben we meer onderzoek voor nodig.

Vergelijking beleidsinterventies op school tussen de vanuit de lerarenopleiding goed en minder goed voorbereide leraren.

2.3 'Er staat dit schooljaar (nog) geen les over relaties of seksualiteit op mijn planning.'

Van de 583 mensen die de vraag over de lesonderwerpen hebben beantwoord (zie grafiek 1) hebben 88 leraren (15 %) aangegeven dat er dit schooljaar '(nog) geen les over relaties of seksualiteit op hun planning' stond. Al de rest (n=495, 85 %) heeft minstens 1 les ingepland of gegeven dit schooljaar. We kunnen de antwoorden van deze twee groepen met elkaar vergelijken.

Er is geen groot verschil tussen de onderwijsniveaus in het aandeel leraren dat (nog) geen les heeft ingepland (varieert van 13 tot 20 %) (tabel 10).

De verdeling van de onderwijsniveaus verschilt ook tussen de groepen leraren met of zonder les ingepland (tabel 11). Dit zou kunnen variëren naargelang de enquête vordert, als de uitval van deelnemers niet gelijkloopt in elke groep.

	Leraren zonder les gepland of gegeven dit schooljaar (15 %, n=88)		Leraren met les gepland of gegeven dit schooljaar (85 %, n=495)		N=583
BaO	17 %	n=30	83 %	n=145	100 %
SO	13 %	n=36	87 %	n=247	100 %
BuBaO	20 %	n=9	80 %	n=35	100 %
BuSO	16 %	n=13	84 %	n=68	100 %

Tabel 10: Vergelijking aandeel leraren met/zonder les gepland tussen verschillende onderwijsniveaus.

	Leraren zonder les gepland of gegeven dit schooljaar (100 %, n=88)		Leraren met les gepland of gegeven dit schooljaar (100 %, n=495)	
BaO	34 %	n=30	29 %	n=145
SO	41 %	n=36	50 %	n=247
BuBaO	10 %	n=9	7 %	n=35
BuSO	15 %	n=13	14 %	n=68
Totaal	100 %	n=88	100 %	n= 495

Tabel 11: Verdeling over de onderwijsniveaus van leraren met en zonder les geland/gegeven.

2.3.1 Redenen om relationele en seksuele vorming te geven

De drie voornaamste redenen om relationele en seksuele vorming te geven, zijn gelijk tussen de leerkrachten die (nog) geen les gepland hebben, en leraren die wel een les gepland of gegeven hebben dit schooljaar.

Bevraagde leraren die (nog) geen les hadden gepland zeggen iets vaker dat ze vroeger zelf heel wat info hebben gemist en dat willen vermijden bij hun leerlingen. Bevraagde leraren die wel een les hebben gegeven of gepland, verwijzen iets vaker naar de positieve reacties van leerlingen en hoe leuk het is om te geven, en de eindtermen/leerplandoelen.

	Totaal (n=477)	(Nog) geen les gepland (n=65)	Wel gepland of gegeven (n=412)
1	Leerlingen hebben recht op goede informatie over relaties en seksualiteit. (74 %)	Leerlingen hebben recht op goede informatie over relaties en seksualiteit. (66 %)	Leerlingen hebben recht op goede informatie over relaties en seksualiteit. (75 %)
2	Het helpt leerlingen om op een fijne, positieve manier hun relaties en seksualiteit vorm te geven. (61 %)	Het helpt leerlingen om op een fijne, positieve manier hun relaties en seksualiteit vorm te geven. (65 %)	Het helpt leerlingen om op een fijne, positieve manier hun relaties en seksualiteit vorm te geven. (60 %)
3	Leerlingen lopen hierdoor minder risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag, ongeplande zwangerschap, soa's, ... (43 %)	Leerlingen lopen hierdoor minder risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag, ongeplande zwangerschap, soa's, ... (57 %)	Leerlingen lopen hierdoor minder risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag, ongeplande zwangerschap, soa's, ... (41 %)
4	Ik vind de lessen leuk om te geven. (28 %)	Ik heb vroeger zelf heel wat info gemist, dat wil ik vermijden bij mijn leerlingen. (25 %)	Ik vind de lessen leuk om te geven. (30 %)
5	Mijn leerlingen reageren er positief op, ik voel me gesteund door hen. (20 %)	Het verbetert de klassfeer en het schoolklimaat. (15 %)	Mijn leerlingen reageren er positief op, ik voel me gesteund door hen. (21 %)
6	Ik voldoe zo aan de eindtermen of leerplandoelen. (14 %)	Mijn leerlingen reageren er positief op, ik voel me gesteund door hen. (14 %)	Ik voldoe zo aan de eindtermen of leerplandoelen. (15 %)
7	Ik heb vroeger zelf heel wat info gemist, dat wil ik vermijden bij mijn leerlingen. (12 %)	Ik vind de lessen leuk om te geven. (14 %)	Het verbetert de klassfeer en het schoolklimaat. (10 %)

Tabel 12: Redenen om relationele en seksuele vorming te geven, bij leraren die wel of geen les hebben ingepland/gegeven dit schooljaar.

2.3.2 Drempels om relationele en seksuele vorming te geven

De bevroegde leraren die al wel een les hebben gepland of gaven, hebben vaker geen drempels (36%) dan leraren die (nog) geen les hebben gepland (15%).

Leraren zonder een ingeplande les geven vaker aan dat het niet hun rol/taak is om relationele en seksuele vorming te geven. Ze schatten de reacties van

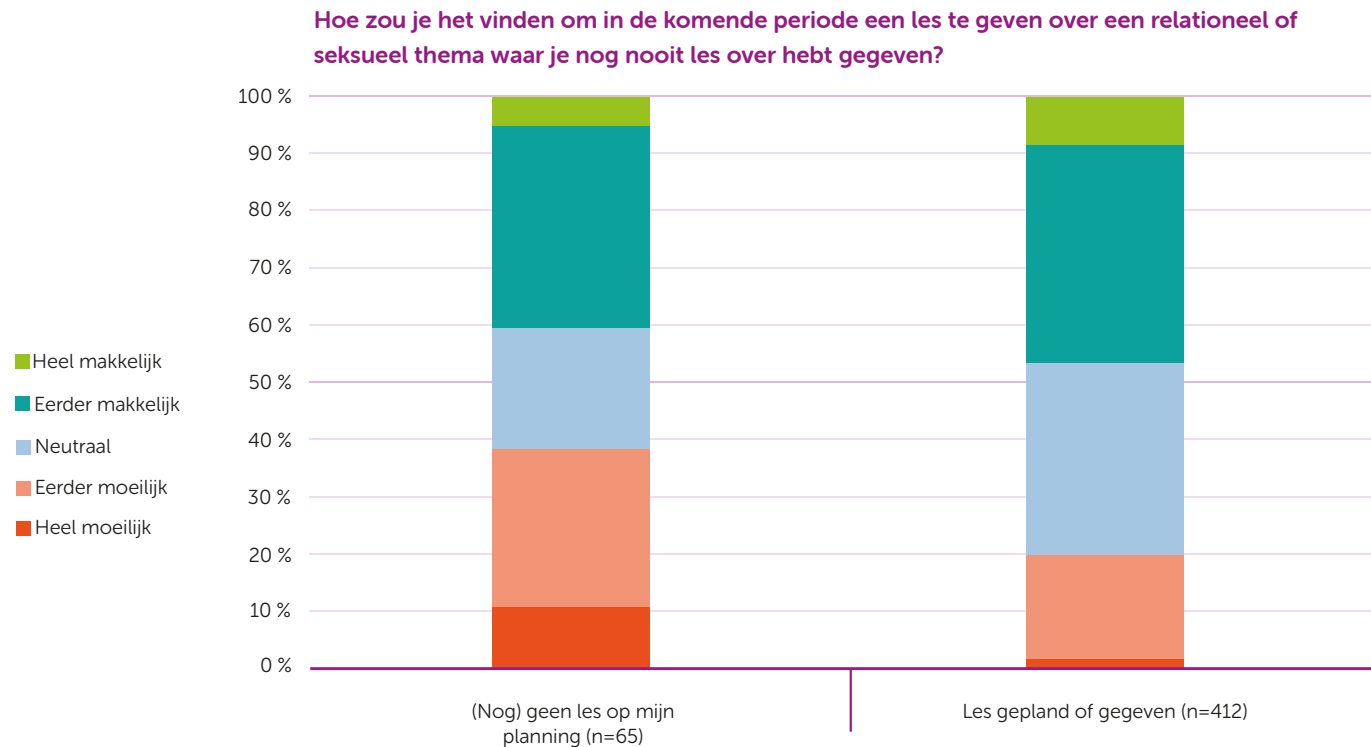
'(enkele) ouders' of '(enkele) leerlingen' vaker als een belangrijke drempel in, en voelen zich vaker minder comfortabel om over seksuele gezondheid te praten met hun leerlingen. Ze geven ongeveer even vaak aan onvoldoende tijd te hebben om deze taak op te nemen.

	Totaal (n=477)	(Nog) geen les gepland (n=65)	Wel gepland of gegeven (n=412)
1	Ik ervaar geen drempels. (34 %)	Het is niet mijn rol/taak om relationele en seksuele vorming te geven. (25 %)	Ik ervaar geen drempels. (36 %)
2	Ik vind geen gepast lesmateriaal voor mijn leerlingen. (17 %)	Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren. (22 %)	Ik vind geen gepast lesmateriaal voor mijn leerlingen. (18 %)
3	Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren. (16 %)	Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen. (17 %)	Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen. (16 %)
4	Ik heb onvoldoende tijd om deze taak op te nemen. (16 %)	Ik voel mij niet comfortabel om over seksuele gezondheid te spreken met mijn leerlingen. (17 %)	Ik denk dat (enkele) ouders negatief gaan reageren. (15 %)
5	Ik wil niet dat leerlingen vragen stellen over mijn privéleven of seksualiteit. (11 %)	Ik denk dat (enkele) leerlingen negatief gaan reageren. (17 %)	Ik wil niet dat leerlingen vragen stellen over mijn privéleven of seksualiteit. (12 %)
6	Ik denk dat (enkele) leerlingen negatief gaan reageren. (11 %)	Ik ervaar geen drempels. (15 %)	Ik denk dat (enkele) leerlingen negatief gaan reageren. (10 %)
7	Het is niet mijn rol/taak om relationele en seksuele vorming te geven. (9 %)	Ik weet niet genoeg over seksuele ontwikkeling en/of seksuele gezondheid. (12 %)	Andere, vul aan ... (8 %)

Tabel 13: Drempels om relationele en seksuele vorming te geven, bij leraren die wel of geen les hebben ingepland/gegeven dit schooljaar.

2.3.3 Lesgeven over een nieuw thema

Van de bevroegde leraren die (nog) geen les hebben gepland of gegeven, geeft een groter deel aan dat ze het '(heel) moeilijk' zouden vinden om een les over een nieuw relationeel of seksueel thema te geven, dan bij de andere groep (38 % vs. 20 %). Toch is er ook bij hen een aanzienlijke groep die het '(heel) makkelijk' zou vinden (40 %). Bij de respondenten die wel al een les hebben gepland of gegeven is dit 46 % (grafiek 30).

Grafiek 30: De mate waarin leraren het gemakkelijk of moeilijk vinden om een les te geven over een relationeel of seksueel thema waar ze nog nooit les over hebben gegeven, bij leraren die wel of geen les hebben ingepland/gegeven dit schooljaar.

3. Conclusie

Leraren die deelnamen aan de bevraging zijn wellicht meer betrokken bij relationele en seksuele vorming en het thema seksuele gezondheid dan de bredere lerarenpopulatie. We zien ook dat de groep leraren uit het SO oververtegenwoordigd is in onze resultaten en daardoor te veel weegt op de totalen. Toch halen we uit het onderzoek enkele interessante inzichten. Die zullen ons helpen om leraren nog beter te ondersteunen.

Het is helaas vanwege de kleine steekproef bij het buitengewoon basisonderwijs (BuBaO) doorgaans niet mogelijk om een betrouwbare χ^2 -toets uit te voeren en zo te kijken welke verschillen statistisch significant zijn en welke niet. Wegens de foutenmarges, zeker bij het buitengewoon onderwijs (zie hoofdstuk 1.3), kunnen we de resultaten niet zomaar veralgemenen naar de totale lerarenpopulatie in Vlaanderen.

Dankzij de Arteveldehogeschool hadden we de kans om ook enkele vragen uit de Grote Lerarenbevraging te stellen aan een grote groep leraren via Teacher Tapp. De steekproef van Teacher Tapp toont minder betrokkenheid rond relationele en seksuele vorming. De leraren die deelnamen aan de Grote Lerarenbevraging:

- hadden vaker een les ingepland of gegeven;
- vinden het moeilijker om een les over relaties of seksualiteit te geven over een nieuw thema;
- zijn even weinig voorbereid om relationele en seksuele vorming te geven vanuit de lerarenopleiding;
- geven vaker aan dat er afspraken zijn over welke lesinhouden aan bod komen in welk vak/welke les;

- hebben een beter zicht op het schoolbeleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag;
- geven vaker aan geen schoolbeleid te hebben over seksueel (grensoverschrijdend) gedrag;
- zijn beter bekend met de Week van de Lentekriebels.

Deze bevraging schetst waarschijnlijk een rooskleuriger beeld van de relationele en seksuele vorming in Vlaanderen, dan een representatieve steekproef zou doen.

3.1 Wat gebeurt er nu al in de klas?

Favoriete thema's: ook aandacht voor de fijne aspecten

De thema's 'gevoelens' en 'grenzen en weerbaarheid' worden veel onderwezen in de vier onderwijsniveaus (buitengewoon en gewoon basis- en secundair onderwijs). Ook lichamelijke onderwerpen (bijvoorbeeld 'puberteit') en mediawijze onderwerpen (bijvoorbeeld 'online sociale vaardigheden') komen vaak aan bod.

Cijfers in context: Leerlingen uit het gewoon secundair onderwijs vertellen ons wel vaak dat ze vinden dat er op school veel aandacht is voor de biologische aspecten en risico's van seks, zoals ongeplande zwangerschap, soa's, seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit zien we niet zo duidelijk terugkomen in de cijfers van deze bevraging. Deze thema's staan wel in de top 10, maar er staan ook andere thema's in zoals gevoelens, genderdiversiteit en seksuele oriëntatie.

De bevroegde leraren geven minder vaak les over de thema's 'schoonheidsidealen', 'flirten en versieren', 'naaktbeelden in de media' en 'seks en de eerste keer'.

Intrinsieke motivatie

Bevroegde leraren van de vier onderwijsniveaus geven vooral les vanuit een intrinsieke motivatie, zoals de rechten van jongeren, de voordelen voor jongeren en hoe leuk het is om de lessen te geven. Snel materiaal vinden, zich er bekwaam in voelen of reacties van ouders of directie spelen minder mee in de motivatie om relationele en seksuele vorming te geven.

Een merendeel van de respondenten zet behoorlijk of sterk in op fijne aspecten (63 %) of risico's (58 %). Bij BuBaO en BaO wordt er iets minder ingezet op risico's.

Cijfers in context: We horen vaak van leerlingen uit het SO dat er veel boodschappen over de risico's van seksualiteit worden gegeven. Dit contrasteert met de resultaten uit deze bevraging, waarin we zien dat er niet enkel op risico's van relaties en seksualiteit wordt gefocust, maar ook op de fijne aspecten. Hoe dit komt weten we niet. Misschien zijn de leerlingen gevoeliger voor boodschappen over risico's, is er een verschil in de beleving in hoe de boodschap bedoeld wordt vs. aankomt, of namen de leraren die meer focussen op risico's minder deel aan de bevraging.

Leraren geven de kwaliteit een 6 op 10

De bevroagde leraren geven de kwaliteit van de relationele en seksuele vorming op hun school een 6,4 op 10.

In het BuBaO, BuSO en BaO zijn vooral de klasleerkrachten aan zet bij de relationele en seksuele vorming, hoewel er ook heel wat andere professionals bij betrokken zijn. In het gewoon secundair onderwijs worden de lessen vaak gegeven door leerkrachten natuurwetenschappen of biologie, maar ook klasleerkrachten, leerkrachten PAV, levensbeschouwelijke vakken, mens en samenleving, maatschappelijke vorming, burgerschap, zorgcoördinatoren, externen. Sommige respondenten geven aan niet goed te weten wie de lessen geeft op hun school.

Belangrijkste infobronnen: collega's en onderwijsplatformen

Veel van de bevroagde leraren halen hun informatie over de onderwijspraktijk bij hun collega's (zeker in het BuBaO en BuSO), bij Klasse (behalve het BuSO) of bij KlasCement. Educatieve uitgeverijen, de directie, en (lerarengroepen op) Facebook lijken belangrijkere infobronnen te zijn voor BaO en SO dan voor het BuBaO en BuSO. Instagram lijkt geen belangrijke infobron te zijn voor de onderwijspraktijk. Sensoa werd spontaan vaak genoemd bij de open reacties. Deze resultaten zijn waarschijnlijk wel gekleurd door de gebruikte wervingskanalen.

Week van de Lentekriebels bekendst in het buitengewoon onderwijs

De Week van de Lentekriebels, een campagne waarmee Sensoa relationele en seksuele vorming in het Vlaamse onderwijs wil stimuleren, is bij een minderheid van de bevroagde leraren bekend. De campagne is bekender bij het BuSO (51 %), SO (37 %), BuBaO (32 %) dan in het BaO (16 %).

Cijfers in context: het thema van de Week van de Lentekriebels is vaak eerder op maat van jongeren dan op maat van kinderen, zoals sexting, anticonceptie, soa's. Dat kan verklaren waarom de cijfers lager liggen in het BuBaO en BaO. Deze resultaten zijn waarschijnlijk wel gekleurd door de gebruikte wervingskanalen (onder meer de Sensoa-nieuwsbrief) en de uitval van leraren doorheen de bevraging.

3.2 Competenties van leraren

Meerderheid kan het bespreken, maar een les over een nieuw thema blijft moeilijk

Een overgrote meerderheid (81 %) van de bevroagde leraren voelt zich in staat om relaties en seksualiteit te bespreken met hun leerlingen. Dit is een erg hoog percentage in vergelijking met grafiek 11: daar zegt 46 % dat ze het heel of eerder makkelijk zouden vinden om in de komende periode een les te geven over een relationeel of seksueel thema waarover ze nog nooit lesgaven. Een groter aantal leraren zou het heel of eerder gemakkelijk vinden in het SO (55 %) en BaO (42 %), dan in het BuSO (31 %) of BuBaO (26 %). Een meerderheid van de respondenten antwoordt eerder gematigd op de vraag hoe ze het zouden vinden om over een nieuw relationeel of seksueel thema les te geven. Weinig van de bevroagde leraren zouden het 'heel makkelijk' of 'heel moeilijk' vinden. Misschien voelen leraren zich wel bekwaam wat betreft hun gespreksvaardigheden, maar duiken er in de praktijk vaak drempels op die het dan weer bemoeilijken?

Een kleine meerderheid heeft een goed zicht op de vragen van hun leerlingen over relaties en seksualiteit (57 %) of enkele didactische methodes of technieken te kennen om zo'n les vlot te laten verlopen (58 %). Er zijn soms (kleine) verschillen tussen de onderwijsniveaus.

Cijfers in context: In het BuBaO is het soms moeilijker om een zicht te krijgen op de vragen van leerlingen, aangezien leerlingen vaker cognitief of verbaal minder sterk staan om hun vragen te expliciteren.

Te weinig voorbereid vanuit de lerarenopleiding?

In elk onderwijsniveau geeft het overgrote merendeel aan 'helemaal niet' (75 %) of 'een beetje voorbereid' (19 %) te zijn vanuit de lerarenopleiding om relationele en seksuele vorming te geven. Heel wat van de bevroagde leraren vermoeden dat dit komt doordat ze al een tijdje geleden zijn afgestudeerd. We kunnen uit dit onderzoek echter niet afleiden of het vandaag meer aan bod komt dan vroeger. Veel deelnemers beschouwen de beperkte voorbereiding alleszins wel als een gemis.

Bij de kleine groep bevroagde leraren die 'behoorlijk voorbereid' (6 %) of 'uitstekend voorbereid' (1 %) zijn vanuit de lerarenopleiding, kwamen twee antwoorden meerdere keren terug in de open reacties, namelijk dat ze destijds als student zelf hadden gekozen om een bepaald project rond relationele en seksuele vorming te doen, of dat het in niet-confessionele zedenleer aan bod kwam.

3.3 Leerdoelen formuleren en evalueren

Er wordt vaker kennis geëvalueerd dan dat er leerdoelen worden neergeschreven.

Leraren krijgen in hun opleiding aangeleerd om bij elke les leerdoelen te formuleren en deze te evalueren. Gebeurt dit ook voor relationele en seksuele vorming? Respondenten lijken de kennis vaker te evalueren, dan dat ze op voorhand leerdoelen neerschrijven. Ze hebben ook niet zo vaak afspraken over hoe ze de onderwijsdoelen gaan behalen of evalueren.

Ongeveer de helft van de bevroegde leraren (55 %) zegt voor elke les relationele en seksuele vorming de leerdoelen neer te schrijven. Het formuleren van leerdoelen is duidelijk meer een gewoonte in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs (respectievelijk 75 % en 78 %), en minder in het gewoon basis- (62 %) of secundair onderwijs (42 %). Cijfers in context: In het buitengewoon onderwijs vertrekken leraren vaker vanuit de ontwikkelingsnoden van de groep of zelfs specifieke leerlingen, en worden de lesdoelen daarop afgestemd via handelingsplannen⁹.

Eindtermen en leerdoelen over seksuele gezondheid

Slechts 31 % van de bevroegde leraren geeft aan op hun school een plan te hebben om aan de eindtermen en leerplandoelen rond seksuele gezondheid te werken. In het BuBaO (48 %) en BuSO (40 %) zijn er iets meer respondenten die aangeven dat er op school zo'n plan is dan in het BaO (21 %) en SO (30 %). In het BaO is er zelfs een meerderheid aan respondenten die uitdrukkelijk zegt geen plan te hebben op school (61 %). Ligt er in het BaO meer

verantwoordelijkheid voor het behalen van de eindtermen en leerplandoelen bij de individuele leerkracht, in plaats van een gedeelde verantwoordelijkheid bij het schoolteam?

Het merendeel (72 %) van de bevroegde leerkrachten evalueert de opgedane kennis van de leerlingen tijdens of na afloop van een les/vorming over relaties en seksualiteit, met weinig verschil tussen de onderwijsniveaus.

Afspraken over evaluatie

Afspraken over de evaluatie van de eindtermen/leerplandoelen over seksuele gezondheid worden in een minderheid van de scholen gemaakt. 24 % van de bevroegde leraren geeft aan 'akkoord' of 'helemaal akkoord' te gaan met die stelling. 50 % van de bevroegde leraren zegt uitdrukkelijk dat er op hun school geen afspraken over zijn.

Cijfers in context: de nieuwe onderwijsdoelen voor het SO rond seksuele gezondheid zijn minder vrijblijvend dan de vakoverschrijdende eindtermen vroeger, want ze zijn nu resultaatsgebonden, met geëxpliciteerde kennis per eindterm. Voor veel scholen vergt dit een andere manier van evalueren dan vroeger, toen ze enkel moesten aantonen gewerkt te hebben rond het thema. Met de nieuwe onderwijsdoelen in het secundair onderwijs zal het belangrijker worden om afspraken te maken over hoe deze thema's onder de leraren verdeeld worden en hoe ze geëvalueerd worden.

⁹ Een interessant artikel hierover vind je op [Klasse](#)

3.4 Drempels en ondersteuning

Ongeveer een derde van de bevroegde leraren gaf aan geen enkele drempel te ervaren om relationele en seksuele vorming te geven. Waarschijnlijk ligt dit iets lager in de algemene lerarenpopulatie. In het BuBaO lijken er wel meer drempels te worden ervaren dan bij andere onderwijsniveaus.

Nood aan lesmateriaal

De voornaamste drempels verschillen tussen de onderwijsniveaus. De nood aan goed lesmateriaal is de meest aangeduide drempel, en scoort iets hoger in het buitengewoon onderwijs dan in het gewoon onderwijs, hoewel het ook daar een relevante drempel is.

Cijfers in context: uit gesprekken met leraren in het buitengewoon basis- en secundair onderwijs weten we dat er minder aangepast materiaal voorhanden is, en dat ze bestaande materialen vaak nog moeten aanpassen naar hun doelgroep. Dit verklaart misschien de (kleine) verschillen tussen het gewoon en buitengewoon onderwijs in grafiek 4.

Reacties van ouders of leerlingen

In het BuBaO en BaO speelt wat vaker de angst voor negatieve reacties van ouders, of het idee dat leerlingen er (nog) geen nood aan hebben. Het zou kunnen dat deze twee met elkaar samenhangen: dat ze schrik hebben dat ouders hun kinderen te jong vinden om relationele en seksuele vorming te krijgen. In het SO wordt tijdsgebrek het vaakst aangeduid als drempel (22%), maar ook in het BuBaO, BuSO en BaO zet telkens ongeveer 1 op 10 van de bevroegde leraren het in hun top drie van belangrijkste drempels. Negatieve reacties van leerlingen komen enkel terug in de top 7 van het BuSO en SO.

Steun van collega's of directie

Een gebrek aan steun van collega's of de directie, of angst voor hun reacties werden weinig aangeduid. Dit lijken minder belangrijke drempels te zijn voor de respondenten.

Wat kan leraren ondersteunen?

De zaken die leraren zouden helpen om relationele en seksuele vorming te geven lopen tamelijk gelijk over verschillende onderwijsniveaus heen. Lesmateriaal op maat van de leerlingen zou bij alle onderwijsniveaus het meest helpen. Dezelfde vijf zaken vullen de top 6 van elk onderwijsniveau aan, telkens in een iets andere volgorde: een overzicht van welke lesinhouden gepast zijn per leeftijd en ontwikkelingsfase, didactische tips over relationele en seksuele vorming aan leerlingen met een diverse achtergrond, aan hun doelgroep, of over een thema. Ook een (online) vorming voor hen als leraar zou hen helpen.

Als we peilen naar hun informatienoden met een open vraag, dan sluit dit daarbij aan. In het BuBaO zien we vooral vragen naar lesmateriaal en didactische tips voor specifieke doelgroepen (bijvoorbeeld kinderen met een autismespectrumstoornis). In het BuSO zien we vooral vragen naar lesmaterialen en didactische tips voor specifieke doelgroepen. In het BaO zien we vooral vragen naar lesmateriaal en een overzicht van welke info geschikt is voor welke leeftijd, voornamelijk in de lagere leerjaren. De vraag naar tips over omgaan met religieuze overtuigingen komt hier af en toe naar boven. In het SO zien we vooral vragen naar lesmateriaal, algemene tips, info over gender en seksuele diversiteit, tips om om te gaan met culturele en religieuze verschillen in de klas.

3.5 Communicatie over relationele en seksuele vorming op school

Iets meer dan de helft van de bevroegde leraren geeft aan de relationele en seksuele vorming op school met hun collega's te bespreken. Bij het BuBaO (77 %) en BuSO (70 %) lijkt dit vaker te gebeuren dan in het BaO en SO (telkens 50 %).

De helft van de bevroegde leraren geeft aan een goed zicht te hebben op hoe de relationele en seksuele vorming op hun school georganiseerd wordt, hoewel er wel een verschil zit tussen het BuBaO (43 %) en SO (44 %) enerzijds en het BuSO (66 %) en BaO (62 %) anderzijds.

Afspraken over lesinhouden

Afspraken maken over de verdeling van lesinhouden is zeker niet in alle scholen gebruikelijk. Slechts 36 % geeft aan dat er zo'n afspraken zijn op hun school, tegenover 40 % die aangeven dat er geen afspraken over zijn. Bevroegde leraren in het buitengewoon onderwijs werken iets vaker in scholen waar er zo'n afspraken zijn.

Afspraken over welke lesinhouden in welk vak of welke les aan bod komen zijn nodig om ervoor te zorgen dat alle leerstof aan bod komt, zonder dat de volledige taaklast bij één of enkele leraren valt. Idealiter gebruiken scholen een leerlijn om te kijken welke lesinhouden ze op welke leeftijd en in welke les willen aanpakken. [Sensoa geeft tips over hoe je zo'n leerlijn voor je school kan maken.](#)

3.6 Beleidsinterventies op school

Beleidsmatig valt er nog winst te behalen rond seksuele gezondheid. Er is in de minderheid van de scholen (varieert van 23 % tot 34 %) een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag, een visie op seksuele gezondheid, een plan om seksuele gezondheid te bevorderen of richtlijnen om te reageren na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Slechts een deel daarvan zegt ook regelmatig gebruik te maken van deze interventies (varieert van 14 % tot 20 %).

Een belangrijk deel van de deelnemers geeft aan geen goed zicht te hebben op bepaalde beleidsinterventies in hun school (varieert van 28 % tot 31 %). Het kan zijn dat er op die scholen wel een beleid is, maar dat het niet voldoende gedragen wordt door het hele schoolteam. Nochtans kan elke leraar door leerlingen worden aangesproken over iets wat ze hebben meegemaakt, en is het dan handig dat leraren weten welke stappen er gezet moeten/mogen worden.

Een groot deel van de bevroegde leraren geeft aan geen beleidsinterventies op hun school te kennen (varieert van 35 % tot 49 %), waarvan een deel aan geeft er wel werk van te willen maken (varieert van 11 % tot 15 %). Doorgaans lijken scholen in het buitengewoon onderwijs vaker beleidsinterventies te hebben dan scholen in het gewoon onderwijs.

Cijfers in context: in het buitengewoon onderwijs zijn leerlingen soms minder weerbaar, bijvoorbeeld wanneer leerlingen erg zorgafhankelijk zijn of minder goed de sociale regels onder de knie hebben. Leerlingen in het buitengewoon onderwijs zijn vaker slachtoffer van grensoverschrijdend gedrag⁵, daardoor moeten deze scholen er regelmatig aandacht aan besteden.

Vooraf in het gewoon basisonderwijs zijn er weinig beleidsinterventies aanwezig. Misschien wordt er minder gedrag gesteld dat als seksueel wordt gepercipieerd, en is er iets minder een zorgafhankelijkheid dan in het buitengewoon onderwijs?

Scholen kunnen op www.grenswijs.be een beleid rond seksuele gezondheid en integriteit opstellen, vertrekkend van de inspanningen die ze al doen. Elke school is trouwens verplicht om een gezondheidsbeleid te hebben door het decreet over de leerlingenbegeleiding¹⁰, waar ook seksuele gezondheid onder valt. Op scholen gebeuren er soms incidenten van seksueel grensoverschrijdend gedrag, waar de school gepast op moet reageren. Dat is voor scholen vaak een complexe, emotioneel beladen periode, waarbij er zo snel mogelijk over veel zaken duidelijkheid moet zijn: wie heeft wat gedaan, is er nog gevaar, hoe informeren we de ouders, enz. Het is belangrijk dat er niet enkel een plan is om te reageren na een incident, maar ook over hoe de school risico's kan beperken en het algemeen welzijn van de leerlingen kan ondersteunen en het schoolklimaat goed kan onderhouden. Ook [de pedagogische begeleidingsdienst](#) kan hierbij helpen.

¹⁰ Wet: Decreet betreffende de leerlingenbegeleiding in het basisonderwijs, het secundair onderwijs en de centra voor leerlingenbegeleiding (vlaanderen.be)

3.7 Leraren die goed voorbereid zijn vanuit de lerarenopleiding

Bevraagde leraren die zich behoorlijk (6 %) of uitstekend (1 %) voorbereid voelen vanuit de lerarenopleiding, verschillen van de groep leraren die zich helemaal niet (75 %) of een beetje voorbereid (19 %) voelen. Het is onduidelijk of deze verschillen aan de opleiding te wijten zijn of aan andere persoons- of contextkenmerken.

De goed voorbereide leraren (7 %):

- hebben een beter zicht op de relationele en seksuele vorming op school;
- hebben een beter zicht op de vragen van hun leerlingen over relaties en seksualiteit;
- kennen vaker enkele didactische methodes of technieken om een les relationele en seksuele vorming goed te laten verlopen en;
- voelen zich beter in staat om relaties en seksualiteit te bespreken (hoewel het verschil bij deze laatste stelling wel kleiner is);
- besteden meer aandacht aan zowel risico's als aan fijne aspecten van relaties en/of seksualiteit;
- geven vaker aan geen drempels te ervaren om relationele en seksuele vorming te geven;
- zouden het minder moeilijk vinden om een les te geven over een nieuw relationeel of seksueel thema.

We zien geen verschillen tussen de twee groepen wat betreft:

- de voornaamste redenen om relationele en seksuele vorming te geven;
- de voornaamste drempels om relationele en seksuele vorming te geven.

Ook hun scholen verschillen volgens hen. Goed voorbereide leraren rapporteren vaker dat:

- zijn er vaker afspraken over welke lesinhouden in welke les/welke vak aan bod komen;
- is er vaker een plan voor het bereiken van de eindtermen/leerplandoelen;
- zijn er vaker afspraken over hoe ze de eindtermen/leerplandoelen gaan evalueren;
- hebben vaker een beleid rond seksueel (grensoverschrijdend) gedrag;
- hebben vaker een visie rond seksuele gezondheid;
- hebben vaker een plan om seksuele gezondheid te bevorderen;
- hebben vaker richtlijnen om te reageren na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

3.8 Leraren die dit schooljaar (nog) geen les hebben gegeven of gepland

De voornaamste redenen om relationele en seksuele vorming te geven, verschillen niet tussen de bevroegde leraren die dit schooljaar al wel een les hebben gegeven of gepland en degenen die (nog) geen les hebben gepland. Hun motivatie is telkens principieel van aard: de rechten van en de voordelen voor de leerlingen. Leraren die (nog) geen les hadden gepland zeggen iets vaker dat ze vroeger zelf heel wat info hebben gemist en dat willen vermijden bij hun leerlingen. Bevroegde leraren die wel een les hebben gegeven of gepland, verwijzen iets vaker naar de positieve reacties van leerlingen en hoe leuk het is om te geven, en de eindtermen en leerplandoelen.

De bevroegde leraren die al wel een les hebben gepland of gegeven geven vaker aan geen drempels te ervaren (36 %) dan leraren die (nog) geen les hebben gepland (15 %).

Bevroegde leraren zonder een ingeplande les geven vaker aan dat het niet hun rol/taak is om relationele en seksuele vorming te geven. Ze schatten de reacties van '(enkele) ouders' of '(enkele) leerlingen' negatiever in, en voelen zich minder comfortabel om over seksuele gezondheid te praten met hun leerlingen. Ze geven ongeveer even vaak aan onvoldoende tijd te hebben om deze taak op te nemen als leraren die al wel een les inplanden of gaven.

Van de bevroegde leraren die (nog) geen les hebben gepland of gegeven, geeft een groter deel aan dat ze het '(heel) moeilijk' zouden vinden om een les over een nieuw relationeel of seksueel thema te geven, dan bij de andere groep (38 % vs. 20 %). Toch is er ook bij de leraren die nog geen les inplanden een aanzienlijke groep die het heel of eerder makkelijk zou vinden (40 %). Bij de bevroegde leraren die wel al een les hebben gepland of gegeven is dit 46 %.

4. Aanbevelingen

4.1 Mogelijkheden voor verder onderzoek

Het zou interessant zijn om te weten waar scholen op botsen bij het opzetten van een beleid rond seksuele gezondheid. Weten ze wat er van hen verwacht wordt? Is er voldoende urgentie en beschikbare tijd? Weten ze welke tools er zijn om een beleid op te stellen? Waar loopt het beleidsproces vast? Zo kunnen we hen gericht ondersteunen. Sensoa kijkt uit naar de resultaten van de studie rond preventief gezondheidsbeleid, uitgevoerd door IDEA Consult in opdracht van het Agentschap Zorg en Gezondheid.

Daarnaast zou het ook lonen om bij de verschillende lerarenopleidingen te bevragen wat ze momenteel al aanbieden rond relationele en seksuele vorming. Veel van de kennis, attitudes en vaardigheden die nodig zijn om rond relaties en seksualiteit te werken, zijn bruikbaar voor andere thema's (bijvoorbeeld inzicht in gezondheidsbevordering, praten over morele kwesties met jongeren, een niet-veroordelende houding aannemen, omgaan met polarisering).

Het zou ook interessant zijn om de effecten van deze les(sen) op de studenten te meten. Daarbij zou men de ervaring van de leerlingen zelf kunnen bevragen. Zijn zij tevreden over de relationele en seksuele vorming op school? Wat kan er beter volgens hen?

Ten slotte zou structureel verzamelde informatie over hoe scholen werken rond seksuele gezondheid beleidsmakers kunnen helpen om gerichte maatregelen te nemen. De nieuwe onderwijsdoelen rond seksuele gezondheid in het gewoon secundair onderwijs zijn resultaatgericht en evalueerbaar, met geëxpliciteerde kennis. De onderwijsinspectie kan meten hoe scholen deze eindtermen bereiken. De onderwijsinspectie kan een representatievere steekproef trekken dan een externe onderzoeker, doordat ze minder afhankelijk zijn van de bereidheid van scholen om deel te nemen aan het onderzoek. Je kan gelijktijdig de competenties en het gedrag van de leerlingen meten. Indien het onderzoek om de 5 à 10 jaar herhaald wordt, kan je vorderingen (of achteruitgang) van de relationele en seksuele vorming en de seksuele gezondheid meten. In Nederland heeft de onderwijsinspectie in 2016 zo'n rapport gemaakt¹¹, waarbij de effecten bij leerlingen en veiligheid op school buiten de scope van het onderzoek werden gehouden.

¹¹ Inspectie van het Onderwijs (2016). Omgaan met seksualiteit en seksuele diversiteit. Een beschrijving van het onderwijsaanbod van scholen. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2016/06/01/rapport-omgaan-met-seksualiteit-en-seksuele-diversiteit>

4.2 Zaken waar Sensoa nog sterker op kan inzetten

Sensoa biedt al heel wat zaken aan waar leraren nood aan hebben. Die mogen dus zeker nog meer gepromoot worden bij leraren:

- Er staan heel wat lesmaterialen verzameld op www.sensoa.be/materiaal en op [KlasCement](#).
- Per thema en per doelgroep, waaronder leerlingen met een beperking en superdiverse klassen, staan er lesmaterialen, didactische tips, leeftijds-geschikte leerdoelen en (online) vormingen op www.sensoa.be. Leraren vinden er tips over hoe ze een leerlijn kunnen uitbouwen op hun school, opleidingen op maat van hun school of via webinars. Er staat een oplistijng van de eindtermen rond seksuele gezondheid.
- Op www.grenswijs.be staan er verschillende oefeningen om tot een visie en een beleid over seksuele gezondheid te komen.

Sensoa kan nog sterker inzetten op de bekendmaking van deze eigen materialen, tips en beleidstools. Maar er zijn nog zaken waarmee Sensoa leraren kan ondersteunen, die momenteel nog niet in het aanbod zitten:

- Een duidelijk overzicht van de leerdoelen per leeftijd en ontwikkelingsfase, waarmee leraren gemakkelijk afspraken kunnen maken over de verdeling van leerstof over de verschillende graden en vakken.
- Een ondersteuningsaanbod over hoe leraren kunnen anticiperen op kritische vragen van ouders.
- Leraren in het basisonderwijs bewustmaken dat relationele en seksuele vorming best start voor het 5de of 6de leerjaar. Ook kleuters hebben al vragen over deze thema's: waar komen baby's vandaan, waarom heeft een klasgenootje twee papa's, hoe heten alle lichaamsdelen, hoe kunnen ze hun gevoelens op een gepaste manier uiten, wat is vriendschap en verliefdheid, wat zijn de verschillen en gelijkenissen tussen meisjes en jongens, wat moeten ze doen als ze een aanraking niet leuk vinden?
- Kant-en-klaar lesmateriaal op maat van het hele buitengewoon onderwijs maken is moeilijk omdat de doelgroep zo divers is. Sensoa zou wel het uitwisselen van lesmateriaal kunnen vergemakkelijken.

Sensoa communiceert naar leraren om hen te ondersteunen om relationele en seksuele vorming te geven. Uit dit onderzoek halen we enkele resultaten die onze communicatie nog effectiever kunnen maken.

Als Sensoa een brede groep leraren wil aanspreken op de thema's waar ze al les over geven, dan zijn de thema's 'gevoelens' en 'grenzen en weerbaarheid' goede aanknopingspunten. Deze thema's worden veel onderwezen in de vier onderwijsniveaus (buitengewoon en gewoon basis- en secundair onderwijs). In de vier niveaus komen voorts lichamelijke onderwerpen (bijvoorbeeld 'puberteit') en mediawijze onderwerpen (bijvoorbeeld 'online sociale vaardigheden') vaak aan bod. Als Sensoa leraren wil aanspreken op thema's waarover ze nog minder vaak lesgeven, dan zijn de thema's 'schoonheidsidealen', 'flirten en versieren', 'naaktbeelden in de media' en 'seks en de eerste keer' goede aanknopingspunten.

Als Sensoa leraren wil aanspreken op hun motivatie om relationele en seksuele vorming te geven, dan kan het een brede groep bereiken door principiële redenen aan te halen, zoals de rechten van jongeren, de voordelen voor jongeren en hoe leuk het is om de lessen te geven. Er is duidelijk een sterke intrinsieke motivatie bij de bevroegde leraren. Snel materiaal vinden, zich er bekwaam in voelen of reacties van ouders of directie spelen minder mee in de motivatie om relationele en seksuele vorming te geven.

In het BuBaO, BuSO en BaO zijn het vooral de klasleerkrachten die Sensoa moet aanspreken, hoewel er ook heel wat andere professionals bij betrokken zijn. In het gewoon secundair onderwijs worden de lessen vaak gegeven door leerkrachten natuurwetenschappen of biologie, maar ook klasleerkrachten, leerkrachten PAV, levensbeschouwelijke vakken, mens en samenleving, maatschappelijke vorming, burgerschap, zorgcoördinatoren, externen.

Om leraren te bereiken met informatie over de onderwijspraktijk, kan Sensoa aansluiten bij de kanalen die leraren daar nu al voor gebruiken. Veel leraren halen hun informatie bij hun collega's (zeker in het BuBaO en BuSO), bij Klasse (behalve het BuSO) of bij KlasCement. Educatieve uitgeverijen, de directie, en (lerarengroepen op) Facebook lijken belangrijkere infobronnen te zijn voor BaO en SO dan voor het BuBaO en BuSO. Instagram lijkt geen belangrijke infobron te zijn voor de onderwijspraktijk. Sensoa werd spontaan vaak genoemd bij de open reacties. Deze resultaten zijn waarschijnlijk wel gekleurd door de gebruikte wervingskanalen.

De Week van de Lentekriebels, een campagne waarmee Sensoa relationele en seksuele vorming in het Vlaamse onderwijs wil stimuleren, is bij een minderheid van de leraren bekend. De campagne is bekender bij het BuSO (51%), SO (37%), BuBaO (32%) dan in het BaO (16%). Deze resultaten zijn waarschijnlijk wel gekleurd door de gebruikte wervingskanalen (o.a. de Sensoa-nieuwsbrief) en de uitval van leraren doorheen de bevraging.

4.3 Waar kunnen anderen nog sterker op inzetten?

Schooldirecties

De bevroegde leraren ervaren niet echt een gebrek aan steun van hun collega's of directie. Het is alleszins niet één van de voornaamste drempels om relationele en seksuele vorming te geven. Een gebrek aan tijd om de lessen voor te bereiden en te geven is wel een belangrijke drempel. Ongetwijfeld speelt het lerarentekort hier ook een belangrijke rol bij. We bevelen schooldirecties aan om tijd vrij te maken voor leraren om relationele en seksuele vorming voor te bereiden en te coördineren. In elk onderwijsniveau kost het heel wat tijd om lesmateriaal te verzamelen. Een leerkracht die tijd krijgt om dit te coördineren kan samen met het hele team kijken welke lesinhouden in welke graad en in welk vak aan bod kunnen komen. Zo neemt de school zijn verantwoordelijkheid op en worden de taken beter verdeeld.

We bevelen schooldirecties aan om een schoolbeleid rond relaties en seksuele gezondheid op te zetten. Een schoolbeleid zorgt ervoor dat leerlingen minder risico's nemen, er een fijne, respectvolle sfeer op school hangt, en scholen beter reageren op incidenten.

Maak afspraken over hoe jullie kinderen en jongeren in hun ontwikkeling gaan ondersteunen, en bereid je voor op incidenten. Scholen vinden op www.grenswijs.be gratis tools om een beleid te maken en kunnen daarover ook opleidingen volgen bij Sensoa.

Lerarenopleidingen

Seksuele gezondheid is een iets gevoeliger onderwerp, waar niet alle leraren zich comfortabel bij voelen. Ze ervaren in de praktijk nog drempels rond

bijvoorbeeld kennis van de seksuele ontwikkeling of angst om de controle over de klas te verliezen. We bevelen de Vlaamse lerarenopleidingen aan om structureel lessen aan te bieden rond seksuele ontwikkeling en gespreksvoering rond gevoelige, waardegebonden thema's zoals seksuele gezondheid. En meet wat de effecten hiervan zijn bij de studenten.

De Vlaamse overheid en de pedagogische begeleidingsdiensten

We bevelen de Vlaamse overheid en de pedagogische begeleidingsdiensten aan om voldoende aandacht te geven aan relationele en seksuele vorming in de eindtermen en leerplannen, steeds op maat van kinderen en jongeren.

De Vlaamse overheid

We bevelen de Vlaamse overheid aan om de Onderwijsinspectie te laten evalueren hoe scholen aan de seksuele gezondheid werken en of de minimumdoelen behaald worden, bijvoorbeeld via een Onderwijsspiegel. Idealiter wordt dit rapport om de 5 à 10 jaar herhaald om te kijken of er vooruitgang wordt geboekt.

De Vlaamse overheid kan ook nog duidelijker de verwachting naar scholen expliciteren om een gezondheidsbeleid te hebben op school, waar de promotie van seksuele gezondheid en de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag deel van uitmaken.

**de grote
lerarenbevraging
sensoa**